

Pol Ina Giruma Rome Damsi Kurisi (Romans) Vonaviakova

Weni girumina aposol Pol igirumi da vitumaghana damsı Rome kwanatuna kamonaı ita vonaveresi da ita vovunagha ma muriyai ita numataya kurisi. Ina nota irereghi da gwabisiyai ita biga mara gisina ma iti tamiinei da muriyai ita nae ku Spain dobuna. Ina giruma kamonaı ivi beyebeyena da aviyavisina kava Keresiyana iti tumaghaneı ma ikikava i yawasa kamonaı nani vitumaghinina tepanaı ita makai. Weni girumina kamonaı na aviyavisina ivivi beyebeyena ina dima kamonaı na kudubina itere yavui, ke ina giruma viya nakanani.

Kunona Keresiyana Rome kamonaı ivi kiikiwesi ma ivonesi da iniponipowana kubiisi. Muriyai weni girumina ina nota ghamana ivi debei, tuna na “Keriso varana biibiina karena da ku damona ivi debei da vitumaghanai kava da God yavata nuwanuwata tisagoi.” (Rome 1:17)

Weni notana ghamana tepanaı akova ma nuwagiura bogii ma bogiyai ivi debei. Sago na ivi debei da Jiu ma kupuna damsı yavata na kudubisi keta itekwai da God yavata iti nuwasago, iyamna kudubisi na berabero ina rewapana gaburinai. Ketana na sago kava, Yesu Keriso ini tumaghaneı. Nota kana viruwa na ivi debei da iyavo kava Keriso

yavata ivi nuwasago na yawasa vuna ini karei ma yawasina isisiya bubuni da Rome damsi damina ina viiya. Kamonai vitumaghana wawayina God yavata nuwanubiiyai ina makai. Ma Kanuma Vovokaravina wawayina ina votawei da berabero ma rabobo ina ghekuyowei. Ma ina sisiya kana viaroba na Sapta 5 da ku 8 kamonai ivi akovita da God avi kubiine ina vonaviyoyovana iterei. Ma bade Kanuma Vovokaravina ina rewapana vitumaghana damsi i yawasa kamonai isisiyei. Kana viruwamaruwa na Pol itarakiiyana da ikikava God ina nota irereghi da ke Jiu damsi kava ma kupuna damsi yavata ina ku vikiivavona ina rui. Ma tuna mani ina vitarakiiyana ivonapotei, ivoneta da God ina kayowanai Jiu damsi Yesu Keriso ibarei da varana biibiina ikiibau kupuna damsi kurisi, taraboga iveresi da Keriso iti tumaghanei ma God ina agabiibai damina ita viiya. Ma ivoneta da enotanotai da mara sago Jiu damsi i nota ina virai da Yesu Keriso ini tumaghanei. Ma Pol ina sisiya turina na ivi debei da ikikava wawayaya Keresiyana yawasina ita makiiyei, kamonai ivona da iti nuwaviinavivirana, God ina biga ita berai, babada dobuwai ita votekatekesi, ma ikikava nuwanuwasi kamonai damina ita viiya da meni tuna na biibiina ma meni tuna na berona. Ma turina vaghata na ina vikiikiwa wawayaya sago sago duma kurisi iterei ma God ivi ghegheni.

Pol ina nota weni nakanani irereghi.

Sapta 1:1-17 Giruma ivotawei ma Pol ina nota ghamana ivi debei.

Sapta 1:18 da ku 3:20 Wawayaya kudubisi be-

rabero kamonai, tuna kubiine keta itekwai da God iti yawasisi.

Sapta 3:21 da ku 4:25 God na Yawasa Ketana ivokiibuwei.

Sapta 5:1 da ku 8:39 Iyavo kava Keriso itu-maghanei na i yawasa dobuwai ina virai.

Sapta 9:1 da ku 11:36 God ikikava ina nota irereghi Israel damsi kubiisi.

Sapta 12:1 da ku 15:13 Keresiyana yawasina.

Sapta 15:14 da ku 16:27 Vikiikiwa ma giruma igudui.

¹ Taku Pol, Yesu Keriso* ina bigabiga. God ikwatuku ma ivineku da ati aposol da varana biibi-ina ata dimei.

² Varana biibiina na weni. Mara kataman-inai God vonakiiyapa bagibagina iterei da ina Vivinevine Wawayina ita vonatawei. Ma ina peroperoveta nani varana biibiina buka vovokar-avisi kamosiyai igiruma. ³ Igiruma da God Natuna iti wawayota ma ita tupuwa da kiivavo David tupurereghina. ⁴ Ma God iberai da Kanuma Vovokaravina ina rewapanai Yesu rabobowai ivom-iiri, ma tuna matakirina rewapanina ivi debei da tuna na God Natuna. Tuna kubiine Yesu Keriso na ita Bada. ⁵ Nani notanai na God wawayaya kamosiyai ikiiepiku da avi aposol da dam ma dam ata tinaviresi da iti tumaghanei ma ita vatekatekei da kana vava ita rakata. ⁶ Ma tami vitumaghana wawayimi Rome kamonai na bade God ikwatumi da tami Yesu Keriso rapenai.

---

* **1:1:** Keriso Grik damsi gamosi evonavona bo 'Keriso' ma Hibru damsi gamosi evonavona bo 'Mesaya.' Ivi ruwa iyamna 'God ina Vivinevine Wawayina.'

⁷ Tuna kubiine na tami Rome wawayimi kurimi agirugiruma. God ina nuwaviina kurimi irakata ma ikwatumi da tami ina wawaya vovokaravimi.

Ma ainowi ita Mamai God ma Bada Yesu Keriso kurisi da nuwanuba ma agabiibai ina veremi.

Pol ina kayowana da Rome damsi kurisi ita numataya.

⁸ Kunona ata vonemi da Yesu Keriso avanai aku God aikiikiwei kubiimi, iyamna namada dobu ku kudubina wawaya ami vitumaghana varana iyanei. ⁹ Ma God iakovi da mara nonowa kurina aniponipowana kubiimi. Vonavaghata da nuwanuwaku kudubinai abigabiga da Natuna varana biibiina adimadime.

¹⁰ Ma namadani kava aberabera tovonni da ata kitimi, tuna kubiine aku nipowana kamoni mara nonowa God kurina ainowi da ini vaghinei na ana pisi kurimi. ¹¹ Aku kayowana ghamana da ata kitimi, da kanuma ina ku nevanewa aviyavisina gwabikuwai na ati damani kurimi da koti rewapana.

¹² Tikoyaghavivirana da aku vitumaghana ina kiipepimi ma nakanani bade ami vitumaghana ina kiipepiku da ani rewapana.

¹³ Turaturaku, ati akovimi da mara ipeyari abera tovonni da ata numataya kurimi na ke kovokovoghina. Aku kayowana da ikikava dobu viya kamosiyai kupuna damsi atinaviresi da Yesu itumaghanei na tami bade kamomiyai nakanani ata berai.*

¹⁴ Taku aku biga God ivereku na Grik ma bade ke Grik damsi kamosiyai. Wawaya akakovisi ma bade wawaya neghaneghasi kamosiyai. ¹⁵ Tuna kubiine aku kayowana

---

* **1:13:** Apos 19:21

ghamana da Rome kamoni God varana biibiina ata dimei kurimi.

Keriso varana biibiina ina rewapana.

¹⁶ Keriso varana biibiina ke ata vivinimayei, iyamna tuna na God ina rewapana da iyavo kava Keriso ina vivitumaghaneɪ na kudubisi yawasa makamakii nonowina ina panani. Jiu damsi ivi nao varana iviikiinowei na ivi tumaghaneɪ da yawasa ipanani. Ma muriyai ikiibau da kupuna damsi bade nakanani ipanani.* ¹⁷ Keriso varana biibiina ivi debei da vitumaghanai kava da God yavata nuwanuwata tisagoi. Varana biibiina karena da ku damona na vitumaghana ivi sisiyeyi, tuna kubiine ita vitumaghana tepanai God ina voneta da tota na ina wawaya maninita. Giruma katamana ivona bo, “God ina wawaya maninisi na vitumaghana tepanai ina makai.”*

Berabero kubiine God nuwanuwana ipughu.

¹⁸ God kunumai ina nuwapughu idebei da wawaya kii kovogha ina veresi. Ke iti vaghineɪ da wawaya berabero eberaberei ma vonavaghata ekiikiigavugavui. ¹⁹ Wawaya namada God itakovi, iyamna tuna mani ivi debe meyei kurisi. ²⁰ Tuna na ke kitakitana ma kegha da mara karenai da ku karako bera peyarina dobuwai ma kunumai iyamoni da wawaya ekitakitai, ma nani kamoni akova ita viiya da God emakamakai. Ma itakovi da ina rewapana na makamakiina ma tuna na God vaghata. Tuna kubiine vitupavira maranai wawaya ke

---

* **1:16:** Mak 8:38   * **1:17:** Hab 2:4

kovokovoghina da kovogha ina veruvuvurei. ²¹Wawaya God iakovi ma kegha da ke i kayowana da ita vokavakavari ma iti kiikiwei. Ti na i nota kwebusi ma neghaneghasi, eberaberisi da nuwanuwasi na didibarina.* ²²Enotanota meyesi ma evonavona da ti na akakovisi ma kegha, ti na neghaneghasi. ²³God kadakadarina ma makamakii nonowina ibarei. Ma epayanina na kii ma wakima ipapa da wawaya ma ghamoghamo, mota ma kiu ivi gubegubesi ma nani sawarisi evovokavakavarisi.*

²⁴Tuna kubiine God ikitakuyowesi da i kayowana beroberosi iti badesi. I kayowana da vipekana wapawapa ma bera dowadowasi ina berai da tupuwisi ini beroi. ²⁵God ina vonavaghata wawayisi evovoviviri da sisiya vibero iyanei ma evovotani. Ti na God ibarei da aviyavisina iyamoyamoni na tuna evovokavakavari. Ma God, tuna dobu iyamoni ma ina kina kava kata vokavakavara nonowei! Amen.

²⁶Wawaya vokavakavara wapawapa eberaberai kubiine, God ikitakuyowesi da bera inimayamayisi eberaberai, vipekana wapawapa. Nani kamoni wivine vipekana ketana vaghata kakawasi yavata na ibarei da ti mani wivine kavakava imogo. ²⁷Tomotomowa bade nakanani, bera inimayamayisi eberaberai, kakawasi yavata ita vivipekana na kegha. I kayowana ghamana da tomotomowa turaturasi yavata itiputona. Ti na isirage, i berabero kubiine kovogha berona ina viiya.

---

* **1:21:** Epe 4:17-18   * **1:23:** Deut 4:16-18

²⁸ Ma ku tepana, wawayisi ke ita kayokayowei da God itakovi, tuna kubiine iruvoteresi da i nota beroberosi kava ibadesi da aviyavisina ivoneta da ke kata berai na eberaberai. ²⁹ Wawaya nakanani na i yawasa kamonai na bera didibarisi ma bera dowadowasi evovotani. Vomamatigha, nuwakapi, kiivunuwa, vitaghegheyana, vibero, kayotirana, kiivibero, ma viyanuwe na i yawasa kamonai itupo. ³⁰ Wawayisi na God ebarei, turaturasi iavaberowesi, ivonapasipasiyana, ekukuwepa meyesi, ekayokayotata ma keta vusi itupuwi da berona ina berai, ma bade kii moramorapa ikawakiikiyesi. ³¹ Ti na ke itakovi da bera biibiisi bo bera beroberosi eberaberai. Ma bade ke kovokovoghina da koni tumaghanesi, iyamna vonakiiyapa bagibagina ina terei da bera sago ita berai na muriyai i nota ina virai da kegha, ina bara. Wawaya ke ita vivikamyuyuwesi ma ke sago agabiibai gwabisiyai. ³² Wawayisi iakovi da God ivonakiiyaragha da iyavo kava weni berasi eberaberai na kii kovogha na rabobo. Ma kegha da berasi sago patana da eberaberai. Ma ku tepana iyavo kava turaturasi kamosiyai weni berasi eberaberai na igheghenisi.

2

God ini tupavireta.

¹ Kwinaku, wawaya ke kuni tupaviresi da wavu kuna veresi. Nakanani kuna berai na tam mani ku berona keteretere meyem ma ke kovokovoghina da kam papara kuna vowai da kam kovogha kuna veruvuvurei, iyamna tam yavata na nani

berana berona keberaberai.* 2 Takovi da God na vonavaghata tepanai ini tupavireta ma iyavo kava nani berasi beroberosi iberai na kovogha ina veresi. 3 Ma tam, kwinaku, wawaya kitupaviresi ma kegha da tam yavata berabero keberaberai na ikikava kenotanotai da God ina vitupavira kuna veruvuvurei? 4 Kuakovi bo kegha da God enuwanuwaghanem, ina agabiibai evereverem ma nuwanubiiyai ekoyakoyaghim? Ina agabiibai kebabarei bo? Nani agabiibiina na am taraboga evereverem da am bera beroberosi kuninimayei ma kuna miirikupukuputei. 5 Ma kegha, tam kitinapota ma nuwanuwam ibagi kirakai da am bera dowadowasi ikiitatanei ma kam kovogha erakaradata. Vitupavira marana ina nekiibau na vonavaghata tepanai God ini tupavirem ma kovogha ina verem da ina nuwapughu damina kuna viiya. 6 God wawaya kudubisi ini tupaviresi ma i bera ruvanai kii miiya ina veresi.* 7 Iyavo kava bera biibiisi mara nonowa ipoiyei ma ekayokayowei da God iti gheghenisi, kii vava ita biibai ma yawasa makamakii nonowina ita viiya na vaghina, God i kayowana ina veresi. 8 Ma iyavo kava enotanota meyesi ma vonavaghata ebabarei ma berabero patana da eberaberai na God ina nuwapughu damina ina viiya. 9 Iyavo kava didibara yawasina ekivikivini na vitupavira maranai God kovogha ina veresi da nuwapoya ghamanakina ina panani da ini kamyuyuwa kirakai. Jiu damsi ini nao kii kovogha ina veresi ma muriyai na kupuna damsi.

---

* 2:1: Mat 7:1; Luk 6:37   * 2:6: Psa 62:12; Prov 24:12

¹⁰ Ma iyavo kava bera biibiisi eberaberai na God kana ku kadara ina rui ma ini gheghenisi ma nuwanuba ina veresi. Jiu damsi ini nao ma muriyai na kupuna damsi, ¹¹ iyamna God ina vitupavira maranai na ke sago iyai ku murina ina miiri. Peyarita na sago.*

¹² God ina vonaviyoyovana Moses iveri na Jiu damsi iakovi ma ke ita nunuri. Ma God vonaviyoyovanina tepanai ina miiri da ini tupaviresi ma kii kovogha ina veresi. Ma kupuna damsi na ke nani vonaviyoyovanina ina rewapana gaburinai ita makamakai. Tuna kubiine ke kovokovoghina da vonaviyoyovanina tepanai ini tupaviresi, ma kegha da i berabero kubiine na kovogha ina veresi. ¹³ Iyavo kava vonaviyoyovanina enununuri, ti damsi na God ku matana na wawaya maninisi. Ma iyavo kava iyanatawei ma ke ita nununuri na God ku matana na ke wawaya maninisi. ¹⁴ Ma kupuna damsi viya na ke meyani Moses ina vonaviyoyovana iti yanei ma kegha da yawasa maninina evovotani, iyamna iakovi da berona ma biibiina na avai. Tuna yawasina evovotani na nakanani ma vonaviyoyovanina itakovi na ita nununuri. ¹⁵ Tuna nakanani ma God ina vonaviyoyovana gavugavuna nuwanuwasiyai ita girumi, iyamna mara viya ti mani iwavu meyesi da bera berona eberaberai. Ma mara viya damisi eviiviya da bera biibiina eberaberai. ¹⁶ Varana biibiina adimadimeyi na weni nakanani evonavoneta. Vonavaghata da vitupavira kana mara ina pisi ma Yesu Keriso tepanai God wawaya

---

* **2:11:** Deut 10:17

kudubisi i bera ma i nota gavugavusi ini debei ma ini tupaviresi.

Jiu damsi ma Moses ina vonaviyoyovana.

¹⁷ Ma tam, Jiu wawayim na ikikava? Ke kuna notai da God ina vonaviyoyovana Moses iverem na tepanai kunitukikita ma kuna kayotata da tam God ina wawaya. ¹⁸ Namada vonaviyoyovana kamoni kuvi yavi ma kuakovi da God ekayokayowem da aviyavisina kuta bera. Ma kuakovi da meni tuna na berona ma meni tuna na biibiina. ¹⁹ Ma mikeda tam damim keviiviya da tam na matapotapotasi kii vinoraveraveyana bo tam na kibe da didibara makamakiisi kubiisi. ²⁰ Ma God ina vonaviyoyovana kuvi yava yavui ma ina vonavaghata ma ina nuwagiura kudubina kuakova bubuni da kenotanotai da wawaya neghaneghasi ma ededa yoghoyogho kuni beyebeyesi, na kekitaruvim. ²¹ Tam wawaya kibeyebeyesi na nani kamoni tam bade akova keviiviya bo kegha? Wawaya kevonavonesi da ke ina yapi ma tam keyapiyapi bo kegha? ²² Ma wawaya kevonavonesi da ke ini pekana wapawapa ma tam, kipekana wapawapa bo kegha? Tam kevonavona da kokoitau kebabaresi ma kokoitau suwarisi keyapiyapi bo kegha? ²³ Kekayokayotata da tam nakanani ma God ina vonaviyoyovana kutakova yavui ma kegha da nani vonaviyoyovanina kikiigiyei na God kana vava keteretereoruwei. ²⁴ Tuna kubiine giruma katamana evonavoneta bo, 'Tami Jiu dami ami berabero kubiine na kupuna damsi God iavaberowei.'*

---

* **2:24:** Isa 52:5

²⁵ Mikeda kwimata bekam ita tuviviratawei ma vonaviyoyovana kudubina kuta nunura bubuni, tuna na ere iyamna. Ma mikeda tuvivira kava kuta bera ma vonaviyoyovana ke kuta nunuri na am tuvivira na iyamna kegha.*

²⁶ Kupuna wawayina ke ita tuvivira ma kegha da vonaviyoyovana ita nunura bubuni na God wawayina ita viini da rapenai, tuna nakanani ma ita tuvivira. ²⁷ Tam Jiu wawayim na kwimata bekam ituviviratawei ma vonaviyoyovana na tam kubiim igirumi, ma kegha da kikiigiyei. Tuna kubiine kupuna damsi viya ke ita tuvivira ma vonaviyoyovana enununuri na ti damsi ini wavum. ²⁸ Ke kuna notai da tuvivira kuberai na tam Jiu vaghata ma tam God ina wawaya, iyamna nani matakirina na tupuwa kava kana bera. ²⁹ Kanuma Vovokaravina nuwanuwam ina tinavirai da nuwanuwam kudubinai God kuni tumaghanei na tam Jiu vaghata. Tuvivira ma Moses ina vonaviyoyovana nuwanuwam ke ina tinavirai, iyamna matakira vaghata da tam God ina wawaya na ke tupuwim ma nuwanuwam kamoni. Ma God ina wawaya na vigheghena God gwabinai ina viiya ma ke wawaya gwabisiyai.*

3

¹ Jiu damsi na avi iyoyoi da kupuna damsi ighekuyowesi? Kwimata bekasi ituviviratawei na avi biibiina ina panani? ² Biibiina ghamana

---

* **2:25:** God, Abraham ivonei da ina wawaya yavata kwimata bekasi ita tuviviratawei na iti matakira da ti na God rapenai. * **2:29:** Deut 30:6

epanapanani. Sago na God vonana giruma kata-mana kamoni na ti damsi kurisi ivi debei. ³ Ti na vonakiiyapa bagibagina iterei God kurina da tuna kava iti tumaghane, ma mikedda viya ivi kiigiyei na ikikava? I vonakiiyapa bagibagina ivi kiigiyei na ke kuna notai da God bade ina vonakiiyapa bagibagina ini kiigiyei. ⁴ Kegha, kegha taweyana. Wawaya peyarina na viviberosi ma God tuna na vonavaghata. Giruma katamana kamoni Ki-ivavo David, God kurina ivona bo,

“Kuna vivisisiya na am sisiya maninina kavakava. Vitupavira kamoni wawaya kuni wavui na i sisiya kudubina kuna ravi.”*

⁵ Ita berabero ma God ina yawasa maninina ivi ruwa takitai na ita berabero God ina yawasa maninina ku yagharina etereterei da takita bubuni. Tuna kubiine ikikava tavona? God ita berabero kubiine kovogha everevereta na kenotanotai da eberabera beroi kurita bo? Weni nakanani wawaya viya isisiya. ⁶ Kegha taweyana. Mikedda God na ke wawaya maninina na ke kovokovoghina da wawaya kudubisi dobuwai iti tupaviresi.

⁷ Kuta vona bo, “Avi bero na God avi vitei, iyamna aku berabero kubiine kana kadara ma ina vonavaghata erurudeba da yaghara kiikiina. Tuna kubiine taku na ikikava? Avi kubiine aku berabero kubiine God ini wavuku ma kovogha ina vereku?” ⁸ Kata vonavinama bo, “Berabero kata bera kirakiyeyi da God ina biibiina kata tinariyai.” Wawaya viya iavaberoweku ma iwavuku da taku nakanani aibeyebeyena. Ti na kovogha ghamana ina viiya.

---

* 3:4: Psa 51:4

Ke sago wawaya maninikiikiina.

⁹ Ikikava tavona? Tota Jiu damta tabiibii kirakai ke kupuna damsi nakanani, bo? Kegha! Namada avi debei da kupuna damsi ma tota Jiu damta peyarita na sago. Peyarita na berabero ina rewapana kamoni tamakamakai. ¹⁰ Giruma katamana evonavoneta bo,

“Ke sago iyai wawaya maninina, kegha taweyana.

¹¹ Ke sago wawaya akakovina,

Ke sago wawaya God itekwekwai.

¹² Wawaya kudubina God ibarei ma imi-irikipukuputei.

Ti na peyarisi God ku matana na kwebusi.

Ke sago iyai bera maninina ita beraberai, kegha taweyana.

¹³ Kawasiyai sisiya dowadowasi ekiikiibau nakanani ma karawaga kamoni dogo ita arai da bowana ita kiikiibau.

Pepasi ikuvirevirei da sisiya vibero eberaberai.

I sisiya beroberosi na nakanani ma mota berona kawagegurina ita kiikiibau.*

¹⁴ Mara nonowa kawasiyai sisiya dowadowasi eberaberai na damina ibero kirakai.*

¹⁵ Ma iyaghiyaghina kirakai da wawaya ini gubagi bo ini raboboi.*

¹⁶ Mike enenae na wawaya ekiikiiviberosi ma nuwapoya evereveresi.

¹⁷ Nuwanuba gwabisiyai kegha.

¹⁸ Ma God ke ita yabuyabumanei.” *

---

* **3:13:** Psa 14:1-3, 53:1-3   * **3:14:** Psa 10:7   * **3:15:** Isa 59:7-8

* **3:18:** Psa 36:1

19 Takovi da vonaviyoyovana na Jiu damsi kubiisi ma tuna kamonai kii sisiya eberabera da ti na berabero wawayisi. Ma bade God vonaviyoyovana ivokiibuwei na dam kudubina kawasi kiipotana kubiine da ke ini tupariyei, iyamna peyaris na God ini tupaviresi. ²⁰ Wawaya ke kovokovoghina da vonaviyoyovana ina nunura bubuni da God ku matana ti na wawaya maninisi. Vonaviyoyovana emakamakai na idebeta da tota na berabero wawayita.*

Ikikava God ina terevimaninita.

²¹ Ma karako na God keta vuna ivi debei da ikikava ina vonakiiyaragha da tota wawaya maninita ku matana. Nani ketana na ke vonaviyoyovana tepanai ma kegha da vonaviyoyovana ma peroperoveta ivi mamatarei da mara sago ina nekiibau. ²² Namanaki tam Jiu bo kupuna wawayim, kudubita ita keta sago kava da yawasa maninina tapanani. Iyavo kava Yesu ini tumaghane na God ku matana ti na ina wawaya maninisi.* ²³ God na wawaya maninina ma kana kadara irakata kirakai da tota ke kovokovoghina da ita yawasa kati maninini da tuna nakanani, iyamna kudubita na berabero wawayita. ²⁴ Ma God ina agabiibai irakata kirakai da nevana kava ipuyota, yawasa ivereta ma ivonakiiyaragha da tota wawaya maninita. Peyarita ita berabero kamoni ma Yesu Keriso ivotaweta da yawasa tapanani. ²⁵ God Natuna ivonatawei isuwara da ita berabero vitana ikavari. Wawaya Yesu ini tumaghane na i berabero kudubina

---

* **3:20:** Psa 143:2; Gar 2:16   * **3:22:** Gar 2:16

taranai ina kowatawei da God ina nuwapughu ina vovinubai. Weni berana iberai da iti beyeta da tuna wawaya maninina. Namadani kava wawaya i berabero kudubina ikitakitatawei, ivivi koyakoyagha ²⁶ da karako weni maranai ivi debei da vonavaghata tepanai wawaya i berabero ini tupavirei, ke ina kitatawei. Ma iyavo kava Yesu itumaghanei na God ina vonakiiyaragha da ti na ina wawaya maninisi.

²⁷⁻²⁸ Ke kovokovoghina da takayotata da tota mani ita rewapanai tavona da tota God ina wawaya maninita. Kegha taweyana. Ma avi kubiine? Ke ita bera biibiisi kubiine bo vonaviyoyovana kata nunura bubuni da God ina vonakiiyaragha da tota biibiita. Kegha, ita vitumaghana kubiine na nakanani ina voneta. ²⁹ Ma God na Jiu damsi kava i God bo? Kegha. Tuna na dam kudubita ita God. ³⁰ Namanaki da tami Jiu dami bo kupuna dami ma kegha da God na sago kava. Tuna kubiine iyavo kava Yesu itumaghanei na God ina vonesi da ti na ina wawaya maninisi.* ³¹ Weni vitumaghanina vuna tavi karei iberai da vonaviyoyovana na iyamna kegha, bo? Kegha taweyana, titumaghana na tidebei da vonaviyoyovana iyamna vaghata tavovotani.

4

Abraham ina vitumaghana.

¹ Jiu damkai akii kaekiki Abraham tisisiyei.
² Ke Abraham ina bera biibiisi kubiine na God ita vonakiiyaragha da tuna wawaya maninina.

---

* **3:30:** Deut 6:4; Gar 3:20

Nakanani ita tupuwa na Abraham ita kayotata wawaya kurisi, ma ke kovokovoghina da God kurina ita kayotata. ³ Giruma katamana kamoni ikikava evonavoneta? Ivona da Abraham ina vitumaghana God kurina iterei, tuna kubiine na God ivonakiiyaragha da tuna wawaya maninina ma yavata ivi nuwasago.* ⁴ Wawaya biga ina bera na miiya ina viiya. Tuna ke puyo, tuna na ina biga miiyanina. ⁵ Ma ke am biga bo am bera biibiisi kubiine God ina vonakiiyaragha da tam wawaya maninim. God na berabero wawayisi etereterevimaninisi. Am vitumaghana kurina kuna terei na ina vonakiiyaragha da tam wawaya maninim. ⁶ Ma bade Kiivavo David ivona da wawaya ini nuwabiibii kirakiiyei maranai God i berabero ina notatawei ma ina vonakiiyaragha da ti na wawaya maninisi. Ma ivona da ke i bera biibiisi kubiine da nakanani ina vonakiiyaragha. David ivona bo,

⁷ “Iyavo kava i berabero God ina notatawei na ini nuwabiibiyei.

Iyavo kava i vikawakiikai God ini nuwawapei na nuwabiibii ghamana ina panani.

⁸ Meni wawayina ina berabero Bada ke ina taraepai da ini tupavirei na ini nuwabiibii kirakai.”*

⁹ David weni nuwabiibiina ivi sisiyei na iyavo kava kwimata bekasi ituviviratawei na ti damsi kava ivi sisiyesi bo? Kegha. Weni nuwabiibiina na iyavo kava ke tuvivira ita bera na ti yavata kubiisi. Namada tavi sisiyei da giruma katamana ivoneta da Abraham ina vitumaghana kubiine

* **4:3:** Gen 15:6; Gar 3:6

* **4:8:** Psa 32:1-2

na God ivonakiiyaragha da tuna na ina wawaya maninina. ¹⁰ Meni berana ivi nao, vitumaghana bo tuvivira? God ina vonakiiyaragha ivi nao ma muriyai da Abraham ituvivira. ¹¹ Abraham namada God ivi tumaghaneɪ ma muriyai da ituvivira, ivi matakira da ina vitumaghana kubiine na God ivonakiiyaragha da tuna na wawaya maninina. Tuna kubiine iyavo kava ke ita tuvivira ma kegha da itumaghana, ti wawayisi na Abraham nakanani, God ina vonakiiyaragha da ti na wawaya maninisi. Tuna kubiine kanuma ina ku nevanewa na tota vitumaghana damta ita mamai na Abraham.* ¹² Ma iyavo kava tuvivira damsɪ kamosiyai ini tumaghana Abraham nakanani na ti yavata ina vona bubuna da kanuma ina ku nevanewa i mamai na Abraham.

God vonakiiyapa bagibagina iterei na ita vitumaghana tepanai taviya.

¹³ God vonakiiyapa bagibagina iterei da Abraham tupurereghina yavata na dobu kudubina iti rapenei. Ma avi kubiine nani vonakiiyapina iterei kurina? Abraham ina vitumaghana kubiine na God ivonakiiyaragha da tuna na wawaya maninina na vonakiiyapa bagibagina kurina iterei. Ma ke vonaviyoyovana ita nunuri kubiine.* ¹⁴ Mikeda kuta vona da God ina vonakiiyapa bagibagina iterei na iyavo kava vonaviyoyovana enununuri na ti damsɪ kava kubiisi na kevonavona da vitumaghana na iyamna kegha. Ma bade kevonavona da God ina vonakiiyapa bagibagina na iyamna kegha.* ¹⁵ Kuta bera tovonɪ da

* **4:11:** Gen 17:10   * **4:13:** Gen 17:4-6, 22:17-18; Gar 3:29

* **4:14:** Gar 3:18

God ina vonaviyoyovana kuta nunuri na kuta bera kawai da God ina nuwapughu damina kuta viiya. Vonaviyoyovana emakamakai na wawaya mara nonowa ikiigiiyei. Ma vonaviyoyovana kegha na ke kovokovoghina da ini kiigiiyei.

¹⁶Tuna kubiine bera ghamana na vitumaghana. Iki kava Abraham ivi tumaghana, nakanani titumaghana na God ina vonakiiyapa bagibagina iterei Abraham kurina na nani vonakiiyapina na tota yavata kubiita. Namanaki da Jiu damsi i kiki tanununuri bo kegha. Ma God ina agabiibai irakata kirakai da nevana kava everevereta. Ma ke iti bero, iki kava vonakiiyapa bagibagina iterei na tota Abraham tupurereghina kubiita ina berai, iyamna kanuma ina ku nevanewa na iyavo kava God titumaghane na ita mamai Abraham.* ¹⁷Giruma katamana kamoni God, Abraham kurina ivona bo, “Ana berim da tam na dam ma dam i mamai.” Ma God ina rewapana irakata da ina vona da wawaya raborabobosi ina vomiiiri. Ma bade ina rewapana emakamakai da aviyavisina kegha na ina vona da ina tupuwa.*

¹⁸Ma God ivona da ina berai da Abraham tupurereghina ina peyari kirakai da kamosiyai dam bogii ma bogiiyai ina tupuwa. Ma Abraham, God ivi tumaghane. Namanaki imagura kirakai da ke kovokovoghina da iti tuwa. Ma bade God ivona bo, “Tupurereghim ina peyari da gwamegwame nakanani.”* ¹⁹Abraham kana madegha na 100. Ma iakovi da namada imorapa kirakai da ke kovokovoghina da iti tuwa. Ma bade iakovi da

---

* **4:16:** Gar 3:7   * **4:17:** Gen 17:5   * **4:18:** Gen 15:5

kawana Sera na gagarina.* ²⁰ Ma kegha da God ina vonakiiyapa bagibagina ivi tumaghaneɪ da vonavaghata. Ke sago notaragharagha gwabinai ma nuwanuwana kudubinai God ivi tumaghaneɪ. Ina vitumaghana nake da irakata ma God ivokavakavari. ²¹ Iakova bubuni da God ina rewapana ghamana, ma ikikava vonakiiyapa bagibagina iterei na tuna kovokovoghina da nakanani ina berai. ²² Ma Abraham ina vitumaghana kubiine na God ivonakiiyaragha da tuna na ina wawaya maninina. ²³ Weni girumina, “God ivonakiiyaragha da tuna na ina wawaya maninina” na sisiya deba, ke Abraham kava kubiine. ²⁴ Ma iyavo kava God titumaghaneɪ ma takovi da iberai da ita Bada Yesu rabobowai ivomiiri na God ina vonakiiyaragha da tota na ina wawaya maninita. Tuna kubiine nani girumina na tota yavata kati sisiya. ²⁵ God ivi vaghineɪ da ita berabero kubiine Yesu kana ghavighaviya ku imasi iterei da ivi raboboi. Ma bade iberai da rabobowai ivomiiri ma Yesu tepanai ivonakiiyaragha da tota na ina wawaya maninita.*

5

God ku matana tota na wawaya maninita.

¹ Ita vitumaghana kubiine na God ivonakiiyaragha da tota na ina wawaya maninita. Ma ita Bada Yesu Keriso iberai da nuwanubiiyai God yavata tamakii patapata. ² Keriso titumaghaneɪ kubiine itinariyeta da God ina agabiibai ku kamona tarui ma damina taviiviiya. Nota rewapana

---

* **4:19:** Gen 17:17   * **4:25:** Isa 53:4-5

gwabitiyai ma nuwabiibiiyai takoyakoyagha da mara sago God kana kadara ku kamona tarui. ³ Ma bade tinuwabiibai da nuwapoya ma vokwarakwara tapanapanani, iyamna ini nuwabagita da mara nonowa ita nota ini rewapana. ⁴ Ma bade notarewapana ini viteta da notamaghura taviia ma tiwawaya kiimatana. Ma tuna ina berita da nuwanuwata kudubinau tumaghana da yawasa makamakii nonowina taviia. ⁵ Titumaghana na ke kata vivitumaghana wapawapa, iyamna God Kanuma Vovokaravina ivereta da ina nuwaviina damina taviiviiya.

⁶ Ita berabero kubiine tavi kiikayokayo ma God marana itereterei na Keriso inekibau da tota kubiita irabobo. ⁷ Wawaya sago ita vere meyei da kwinana biibiina kubiine ita rabobo na kata nota kavakavai. Bo mikeda kwinana na biibii kirakiina na kovokovoghina da wawayina ita vere meyei da kwinana kubiine ita rabobo. ⁸ Ma tota na ke wawaya biibiita, patana da ita berabero kamona tamakamakai ma kegha da Keriso ivere meyei da kubiita irabobo. Nakanani iberai na ivi debei da God ina nuwaviina kurita irakata kirakai. ⁹ Keriso tarana iberita da tota wawaya manita God ku matana. Ma bade ivi yawasita da vitupavira maranau God ina nuwapughu damina ke taviia. ¹⁰ Tota na God kana ghavighaviya ma nani kamona Natuna kubiita irabobo na iberita da God yavata tavi turana. Tuna kubiine takova bubuni da vitupavira marana na kovogha ke tapanani, iyamna Natuna ina yawasa rewapana ina taraparita. ¹¹ Ma vaghina, karako na tinuwabiibai da God yavata tavi nuwasago. Iyapoma da ita Bada Yesu Keriso tepanau da God yavata

tavi turana.

Adam ma Keriso

¹² Wawaya sago berabero ivi karei, tuna na Adam. Tuna berabero ketana ivotawei da wawaya kudubisi dobuwai berabero eberaberai. Ma Adam ina berabero kubiine rabobo ku dobu inekiibau da inunui, iyamna kudubita na berabero kamoni.* ¹³ Wawaya namada berabero iberaberai ma muriyai da God ina vonaviyoyovana Moses iverei. Rorova na nani vonaviyoyovanina kegha, tuna kubiine ke kovokovoghina da wawaya iti kiigiyeyi, ¹⁴ ma kegha da peyarisi berabero iberai da irukwamakai. Namanaki da ti na ke God ina sisiya bagibagina sago iti kiigiyeyi Adam nakanani, rabobo ivi kiivavo Adam ina mariyai da Moses ina ku mara.

Adam ivi matakira da mara sago wawaya sago ita pisi. ¹⁵ Ma ivi ruwa i bera na bogii ma bogi-yai, iyamna God ina puyo kurita na ke Adam ina berabero nakanani. Adam ina berabero kubiine na kudubita rabobo tapanani. Ma Yesu Keriso ina agabiibai kubiine na kudubita yawasa tapanani. God ina agabiibai irakata kirakai, ke Adam ina berabero nakanani ma Yesu ipuyota da notataweyana ma yawasa tapanani. ¹⁶ God ina puyo ma berabero ivi ruwa i bera kurita na bogii ma bogi-yai, iyamna Adam ina berabero sago kava kubiine God ivi tupavirei ma ku berona iterei. Ma God ina puyo na ke nakanani. Ita berabero ipeyari kirakai ma kegha da God ini tupavireta ma ina vona da tota maninita ma ku biibiina ina tereta.

---

* **5:12:** Gen 3:6

¹⁷ Adam ina berabero kubiine rabobo ivi kiivavo. Ma kegha da iyavo kava God ina agabiibai damina eviiviiya da Yesu Keriso tepanai evonavonesi da ti na ina wawaya maninisi na berabero ma rabobo ina ghegavovori.

¹⁸ Vonavaghata, nona tomowina ina berabero kubiine ku kovogha berona itereta. Ma tomowa kana viruwa ina rabobo kubiine na God ina voneta da tota ina wawaya maninita ma yawasa ina vereta. ¹⁹ Adam ina vikawakiikai kubiine na wawaya peyarisi berabero ku kamona ikona. Ma Yesu Keriso ina votekateka kubiine na ina berita da wawaya maninita.

²⁰ Vonaviyoyovana ivokiibuwei na ivi beyeta da tota na berabero wawayita. Ma maranai wawaya i berabero erakarakata na God ina agabiibai bade erakarakata kamowa. ²¹ Rorova berabero ivi kiivavo na rabobo itupuwa. Ma karako God ina agabiibai ikiivavo na ita Bada Yesu Keriso tepanai iberita da tota ina wawaya maninita ma yawasa makamakii nonowina taviya. Berabero ivi kiivavo na rabobo itupuwa. Ma God ina agabiibai ikiivavo na ita Bada Yesu Keriso tepanai iberita da tota ina wawaya maninita ma yawasa makamakii nonowina taviya.

6

Berabero ina rewapana ikovi.

¹ Ikikava, aviyaavisina taberai? Mikeda berabero tabera kirakiiyei da God ina agabiibai tirakati, bo? ² Kegha taweyana. Berabero ina rewapana ke kovokovoghina da ini badeta, iyamna maranai vitumaghana tavi karei na tuna

nakanani ma berabero yawasina tarabobokuy-
owei. ³ Koakovi bo kegha da tababataito na Yesu
Keriso yavata tavi sagota, ma bade tuna yavata
tarabobo. ⁴ Tababataito na nakanani ma Keriso
yavata tarabobo patapata ma tuna yavata ido-
gota. Ma ina Mamai ina rewapana ere kadakada-
rina iberai da Natuna rabobowai ivomiiri da
yawasa vuna ivi karei. Ma tota yavata tavomiiri da
yawasa vuna tamakiiyei.*

⁵ Keriso irabobo na yavata tarabobo patapata,
ma bade ikikava rabobowai ivomiiri na nakanani
tavomiiri. ⁶ Bade takovi da rorova na ita yawasa
wadubona kamoni na berabero irakata. Ma
nani yawasina na Keriso yavata korosiyai itu-
paratui da berabero ina rewapana ivovinubai
da ita yawasa ke ini badei, ⁷ iyamna maranai
Keriso yavata tarabobo na berabero ina rewa-
pana takutawei. ⁸ Keriso yavata tarabobo kubi-
ine, nuwanuwata kudubinai titumaghana da ita
yawasa kamoni na Keriso yavata tinuwasago.
⁹ Takovi da Keriso irabobo ma bade ivomiiri da
ke meyani ina rabobome. Rabobo ina rewapana
ivi kovi tuwanonowi. ¹⁰ Mara sago kava irabobo
ma ina rabobo kamoni berabero ina rewapana
ivi kovi tuwanonowi. Ma ina yawasa kamoni
aviyavisina kudubina eberaberai na God yavata
inuwasago. ¹¹ Karako tanotai da berabero ina
rewapana kegha da ita yawasa iti badei. Tuna ku-
biine na ita yawasa kamoni na God kana kadara
kubiine Yesu Keriso tepanai tamakai.

¹² Ke taberai da berabero ita yawasa ini badei.
Ke tivaghinei da tupuwita ina kayowana

---

* **6:4:** Kol 2:12

bero kirakiisi ina kiyorowana kirakiiyei da nake ini wagiwana. ¹³ Ke koni vaghinei da berabero tupuwimi ini badei da bera beroberosi ina beraberai. Ma ami yawasa kudubina God koverei, iyamna tuna iberimi da rabobowai kovomiiri ma yawasa vuna iveremi. Tupuwimi kudubinai bera maninisi kava kona beraberai ami yawasa kamoni. ¹⁴ Berabero ke ini bademi, iyamna tami na ke vonaviyoyovana gaburinai kota makamakai. Tami na God ina agabiibai gaburinai komakamakai.

Yawasa maninina ini badeta.

¹⁵ Takovi da tota ke vonaviyoyovana ina rewapana gaburinai kata makamakai. Tuna kubiine na ikikava tamakai? God ina agabiibai kubiine berabero patana da taberai bo? Ke nakanani taberai. ¹⁶ Iyi kona vinei da ami bada na tuna kava kona votekatekei. Mikeda berabero kona vinei da ini bademi na ami damona na rabobo. Ma God kona vinei da ini bademi ma kona votekatekei na ina terevimaninimi ma yavata koni nuwasago. ¹⁷ Rorova na ami bada na berabero kovovotekatekei. Ma karako na God tikiikiwei da ina vibeyebeyena vaghata kovi yanei na nuwanuwami kudubinai kovovotekatekei. ¹⁸ Ma tami na berabero kamoni God itinakiibuwemi da karako na yawasa maninina ibademi. ¹⁹ Taku weni nakanani aisisiya kurimi, iyamna tami mani ami rewapanai na ke kovokovoghina da yawasa maninina konakova kamowi. Rorova kovere meyemi da berabero ivivi bademi da bera dowadowasi kovovotupei. Ma karako na kovere meyemi da yawasa maninina ibademi da tami wawaya vovokaravimi.

²⁰ Rorova na berabero ivivi bademi da yawasa maninina ina vibadana kobarei. ²¹ Nani berasi beroberosi koberaberi na avi biibiina kopapanani? Ke sago tovana. Ma karako nani berasi koinimayei. Ma koakovi da berasi i damona na rabobo. ²² Ma karako na berabero ke ita vivibademi, iyamna God namada itinaki-ibuwemi. Ma wekarakava na God ina vivibademi da biibiina kona panani. Ini nowemi da yawasa vovokaravina kava kona makiiyei da yawasa makamakii nonowina kona viiya. ²³ Berabero kana miya na rabobo. Ma ita Bada Yesu Keriso tepanai na God nevana kava ipuyota, tuna puyona na yawasa makamakii nonowina.

7

Tota ke vonaviyoyovana gaburinai kata makamakai.

¹ Turaturaku, tami vonaviyoyovana koakovi na kurimi aisisiya. Kotakovi da wawaya yawayawana kava na vonaviyoyovana ibadei. Ma wawayina ina rabobo na vonaviyoyovana ina rewapana gwabinai na ina kovi. ² Tuna nakanani ma wavine tatavinena. Ina tavine na vonaviyoyovana evonavoneta da kawana ke meyani ina barei. Yavata ina makai da rabobo kava ini bogebogesi. Ma mikeda tomowina ina rabobo na wavinena kovokovoghina da ina tavineme na vonaviyoyovana ke ini kiigiiyei. ³ Mikeda tomowina yawayawana ita makamakai ma wavinena tomowa sago ita ravaghi na wavinena kawana vaghata iututudowai. Ma kegha, kawana vaghata namada irabobo na wavinena

tomowa sago iravaghi na ke bera berona, tuna vonaviyoyovana ke iti kiigiyei. ⁴ Turaturaku, miibiina iyamna na weni. Keriso yavata korabobo ikovi, tuna kubiine vonaviyoyovana ina rewapana kokiibutawei da karako ami yawasa na Keriso rapenai, tuna rabobowai ivomiiri. Tuna kubiine God ina kayowana kava bera biibiisi kona beraberai. ⁵ Rorova na tupuwa ina kayowana dowadowasi ivivi badeta. Ma nani kamoni vonaviyoyovana beraberovi debei kurita da nuwanuwata ighetawei da bera beroberosi taberaberi da rabobo tatitinaryai. ⁶ Ma karako na vonaviyoyovana ke ita vovotanita, iyamna namada Keriso yavata tarabobo ikovi da iruvotereta. Karako na God kubiine tabiga bubuna, iyamna vonaviyoyovana katamanina na tavoterei ma keta vuna Kanuma Vovokaravina ina rewapanai takivini.

God ina vonaviyoyovana ita beraberovi debei.

⁷ Nakanani na avi tavonei? God ina vonaviyoyovana na berona bo? Kegha. Ma vonavagkata da vonaviyoyovana ivi beyeku da beraberovi na avai. Mikeda vonaviyoyovana ke ita vona bo, “Ke kuna kitakiroro” na ikikava atakovi da kitakiroro na bera berona? ⁸ Ma vonaviyoyovana iberai da beraberovi ina keta ivoviyaghari na kitakiroro bogii ma bogiiyai nuwanuwakuwai egheghetawetawei. Vonaviyoyovana kegha na beraberovi ina rewapana kegha. ⁹ Rorova na vonaviyoyovana ke atakovi na anotanotai da taku yawayawasiku. Ma vonaviyoyovana akovina

---

* **7:7:** Exod 20:17; Deut 5:21

aviiya na aku berabero irumatara ma akovi da taku na raboraboboku. ¹⁰ Nani vonaviyoyovana tepanai yawasa ata panani na kegha, rabobo apanani. ¹¹ Ma berabero taraboga ipanani na vonaviyoyovana kamoni sisiya bagibagina sago iviiya da ivi beroweku ma ivi raboboku.*

¹² Ma vonaviyoyovana na vovokaravina ma kamoni sisiya bagibagisi kudubina igirumi na vovokaravisi, maninisi ma biibiisi. ¹³ Nakanani na vonaviyoyovana biibiina wavu ina kavari da ivi raboboku, bo? Kegha taweyana! Sisiya bagibagina vonaviyoyovana kamoni na biibiina ma kegha da berabero nani sisiyina iviiya ma iruvovirei da ivi raboboku. Nakanani itupuwa da berabero kata kitai ma kata vogiini. Ma bade ivi debei kurita da berabero na ibero kirakai.

Berona da biibiina ikawapata.

¹⁴ Vonaviyoyovana na biibiina. Ma taku na wawaya pekupekuku da berabero aku yawasa ibadei. ¹⁵ Taku ke atakovi da aviyavisina aberabera. Bera biibiisi akayokayowei da ata berai na ke ata berabera. Ma bera beroberosi na ke sago aku kayowana tovana ma kegha da aberabera.* ¹⁶ Berabero aberabera ma nani kamoni damiku aviiyiiya da aberabera berai, tuna imamatara da vonaviyoyovana evonavona bubuna. ¹⁷ Weni berasi na ke taku mani ata berabera. Tuna na berabero nuwanuwaku kamoni emakamakai na tuna edarudaruku da berona aberabera. ¹⁸ Taku na wawayota ma aku rewapana kegha da avi

---

* **7:11:** Gen 3:13   * **7:15:** Gar 5:17

biibiina ata berai. Akiikiitonatona ma aku kayowana da biibiina ata berai na ke kovokovoghina. ¹⁹ Aku kayowana da biibiina ata berai na aberabera kawai. Ma berona ke ata kayokayowei na patana da aberabera. ²⁰ Ma vaghina, ke aku kayowana da berona ata berai ma kegha da aberabera na ivi beyeku da ke taku mani ati bada meyeku ma berabero gwabikuwai irunuma na tuna ibadeku da berabero aberabera.

²¹ Tuna kubiine apanani da yawasa kana bera da avi biibiina akayokayowei da ata berai na kegha. Mara nonowa na berona aberabera.

²² Nuwanuwaku kudubinai na God ina vonaviyoyovana ainuwabiibiyei, ²³ ma damiku aviiviya da vonaviyoyovana bogiayi ebigabiga tupuwiku kamoni. Aviyavisina anotanotai na nani vonaviyoyovanina berona tupuwiku kamoni evovomiiri da aku nota biibiisi evowavowai. Tuna eberaberiku da berabero ina rewapana ibadeku. ²⁴ Avi kamyuyuwa ghagha. Tupuwa ina kayowana da ini raboboku ma iyi ini viteku da ini yawasiku? ²⁵ God aikiikiwei da ita Bada Yesu Keriso ini viteku.

Taku na vaghina weni nakanani, God ina vonaviyoyovana na aku nota kava evotani ma tupuwa ina kayowana berona aberabera da aku yawasa ibadei.

8

Kanuma Vovokaravina ita yawasa kamoni.

¹ Tuna kubiine, karako iyavo kava Yesu Keriso yavata inuwasago na kovogha ke ina panani, ² iyamna Yesu Keriso tepanai Kanuma

Vovokaravina yawasa everevereta ma ina rewapanai ivotaweta. Berabero ma rabobo i rewapana ikutatanita na Kanuma Vovokaravina irupamataweta. ³ Moses ina vonaviyoyovana ke kovokovoghina da iti viteta, iyamna tupuwa ina kayowana beroberosi ivi rewapana kirakai ma tota na tamitamita. Ma God ivi viteta da Natuna vaghata inuwatawei da ivi wawayota tota nakanani, ma kegha da tuna na berabero ke ita berai. Ma ita berabero kubiine Natuna isuwarei da berabero ina rewapana ivovinubai. ⁴ God weni berana iberai da tota iyavo kava Kanuma Vovokaravina ibadeta na nota maninisi vonaviyoyovana kamonai kudubina kata bera yavui ma tupuwa ina kayowana beroberosi kata barei. ⁵ Iyavo kava tupuwa ina kayowana ibadesi na i nota kudubina na tupuwa ina kayowana beroberosi kava ina notanotai. Ma iyavo kava Kanuma Vovokaravina ina kayowana i nota ibadei, ti wawayisi na nota maninisi kava ina notanotai. ⁶ Tupuwa ina kayowana beroberosi am nota ini badei na damona na rabobo kuna panani. Ma Kanuma Vovokaravina am nota ini badei na damona na nuwanuba ma yawasa biibiina kuna panani. ⁷ Nakanani na iyavo kava tupuwa ina kayowana beroberosi i nota ibadei na God ikawapatei, iyamna God ina vonaviyoyovana ke ita vovotekatekei, vonavaghata da ke kovokovoghina. ⁸ Ma iyavo kava tupuwa ina kayowana beroberosi ibadesi, ti wawayisi na ke kovokovoghina ina bera bubuna da God ini nuwabiibiiyesi.

⁹ Ma tami na ke nakanani. Iyavo kava God

ina Kanuma Vovokaravina gwabimiyai irunuma na inowemi da tupuwa ina kayowana beroberosi ke ita vivibademi. Ma takovi da iyavo kava Keriso ina Kanuma Vovokaravina gwabisiyai kegha, ti wawayisi na ke Keriso rapenai. ¹⁰ Namanaki da tami Keriso rapenai ma kegha da berabero kubiine na tupuwimi ina rabobo. Ma kanumimi na ke ina rabobo, iyamna God namada ivonakiiyaragha da tami na ina wawaya maninimi. ¹¹ Tami Kanuma Vovokaravina gwabimiyai emakamakai na mara sago God tupuwimi raborabobosi ini vuni da yawayawasi. Tuna iberai da Yesu Keriso rabobowai ivomiiri ma tami bade Kanumina ina rewapanai ini yawasimi.*

¹² Tuna kubiine turaturaku, ita biga da Kanuma Vovokaravina ina kayowanai tamakai ma ke tupuwita ina kayowana beroberosi ini badeta. ¹³ Ma iyavo kava tupuwa ina kayowana beroberosi ibadesi na ina rabobo. Ma tami iyavo kava Kanuma Vovokaravina ini bademi na rewapana ina veremi da ami bera beroberosi kona miirikupukuputesi na yawasa makamakii nonowina kona panani, ¹⁴ iyamna iyavo kava God ina Kanuma Vovokaravina ina vivinowesi na ti damsi na God natunatuna vaghata. ¹⁵ God, Kanuma Vovokaravina iveremi da yabumana ke ina vowimi bo ini bademi. Ma Kanumina eberaberita da nota rewapanai God kurina tavonavona bo, “Abba, aku Mamai.”* ¹⁶ God Kanumina na tota kanumita yavata ini sagosi ma evonavoneta da tota God natunatuna ma nuwanuwata kudubinai takovi da tuna

---

* **8:11:** 1Kor 3:16   * **8:15:** Mak 14:36; Gar 4:6

vonavaghata. ¹⁷ Tota na God natunatuna kubiine, God ina mura makamakii nonowina ina vorereghi kurita. Aviyavisina Keriso rapenai na tota bade rapetiyai. Ma ikikava ivi kamaghiyei na nakanani tikamaghiyei da mara sago kana kadara ku kamona tarui.

Mara damona kana kadara.

¹⁸ Anotanotai da karako weni maranai tavovokwarakwara na ke bera ghamana, iyamna mara damonai God kana kadara ku kamona tarui na tuna na bera ghamanakina. ¹⁹ God dobu ma kunuma kudubina iyamoni ma aviyavisina kamoni itereterei na kudubina nimonimoriyai ebanebanenea da mara sago God ini debei da iyavo kava na natunatuna vaghata. ²⁰ Ma aviyavisina kudubina God iyamoni na ke ti mani i kayowanai ita kiiviberosi da iti kiikayokayo. Tuna na God ina kayowanai da nakanani itupuwa. Ma kegha da nani vikiikayokayona kamoni, bera kudubina ekoyakoyagha, iyamna wekarakava na dobu imagura da* ²¹ rabobo ma bowa ibadeta. Ma mara sago God weni nuwapoyisi ini kovi tuwanonowi. Nani maranai natunatuna ma bera peyarina rabobo ma bowa kamoni ina votawesi da ina kiibau ina ku nuwabiibii yawasina. ²² Takovi da mara karenai ipisi da ku karako weni na aviyavisina kudubina God iyamoni na evovokwarakwara nakanani ma wavine vituwa kubiine ita vivivowavowa na ita vovokwarakwara. ²³ Ma nani kamoni tota vitumaghana damta na bera kudubina yavata taponaponagugu ma tikoyakoyagha. Ma God ina vonakiiyapa

---

* **8:20:** Gen 3:17-19

bagibagina iterei da aviyavisina ita vereta na nevana namada ivereta, tuna na Kanuma Vovokaravina. Namanaki da tavovokwarakwara ma kegha da nimonimoriyai tavivi koyakoyagha da nevana na karakava ina vereta, ina yabisita da tota natunatuna, ma tupuwa vusi ina vereta.* ²⁴ Nota rewapanai tatumatuma da yawasa makamakii nonowina tapanani. Ma wawaya ita vona bo, “Aku nota rewapanai atumatuma da sawara sago ana viiya bo bera sago ina tupuwa,” ma sawarina namada gwabinai bo berana namada itupuwa na wawayina isisiya wapawapa. ²⁵ Ma aviyavisina ke rapetiyai ma nota rewapanai tatumatuma da tapanani na nuwapikatiyai ma nuwanuwata kudubinai tikoyakoyagha.

²⁶ Nakanani ma nuwapoya sinenai tamakamakai na mitamitata ma ke katakovi da ikikava tanipowana God kurina na Kanuma Vovokaravina ini viteta. Ita nuwapoya avai na God Kanumina kubiita ina ponagugu, iyamna ke kovokovoghina da notasi kati sisiyei. ²⁷ God wawaya nuwanuwasi iakovi ma bade Kanuma Vovokaravina ina nota iakovi, tuna kubiine maranai Kanumina vitumaghana damta kubiita inowi na God iakovi da aviyavisina evonavonei, iyamna Kanumina na God ina kayowana kava ekivikivini.

²⁸ Ma takovi da iyavo kava God kurina inuwaviina na God ina kayowanai ivinesi da rapenai na ti kubiisi avi peyarina etuputupuwa na God ini vitesi da nani kamoni biibiina ina panani. ²⁹ Wawaya karakava ita tupuwa na God namada iakovisi ma ivinesi da i yawasa ina virai da Natuna

---

* **8:23:** 2Kor 5:2-4

maghimaghinina. Nakanani iberai da Yesu na iyarokona ma ti damsi na murimurisi. ³⁰ God iyavo kava namada ivinesi na ikwaturiyariyesi kurina. Ma ivonakiiyaragha da ti na ina wawaya maninisi. Ma bade ivi vaghinei da kana kadara ku kamona ina rui.

God ina nuwaviina.

³¹ God weni berasi eberabera kubiine na ikikava tavona? Tuna kubiita emiimiiri na ke kovokovoghina da wawaya ini ghaviyeta ma ina ghegavovorita. ³² God tuna mani Natuna isuwarei kubiita. Tuna kubiine na ke aviyavisina ina panikowa tovonita. Natuna inuwatawei na ku tepana aviyavisina tekwekwai na ina vereta. ³³ Meni wawayina ina vomiiiri da vitumaghana damta ini wavuta da tota na berabero wawayita? God tuna mani ivineta ma ivoneta da tota ina wawaya maninita. ³⁴ Ke sago wawaya ini wavuta da ita berabero kubiine na kovogha kata viiya. Yesu Keriso irabobo ma bade ivomiiri da God katagheyana emakamakai, ma kubiita God kurina inowi. ³⁵ Keriso ina nuwaviina kurita irakata kirakai da ke sago aviyavisina bo meni wawayina ini bogebogeta. Nuwapoya tapanani bo wawaya ina vivitupaketowaneta bo gomara kamona tamakamakai bo kata gara kegha bo inirimonai kamona bo wawaya ina kiivunuta na weni berasi kudubina ke kovokovoghina da Keriso ina nuwaviina kubiita ini koviya. ³⁶ Giruma katamana evonavona bo,
 “Tam kubiim na mara nonowa ere inirimonikai kamamakakai.

Wawaya enotanotai da tokai na sipu nakanani da ina kiivunutawekai.”*

³⁷ Namanaki da weni berasi ina tupuwa kurita, Yesu ina nuwaviina kurita irakata kirakai, tuna kubiine na kudubina taghegavogavovori.

³⁸ Vonavaghata akovi da ke rabobo bo yawasa, ke aneya bo kanuma beroberosi i kiikiivavo yavata, ke aviyavisina wekarakava etuputupuwa bo karakava ina tupuwa, ³⁹ ke sago aviyavisina dobu gaburinai bo kiidamowai, bo aviyavisina kudubina God iyamoyamoni na ke kovokovoghina da ina nuwaviina ina miiripapari da ini bogebogeta. Ita Bada Yesu Keriso ikune na God ina nuwaviina na rapetiyai vaghata.

9

God ma Israel damsi.

¹ Taku na aviyavisina aisisiyei na vonavaghata, iyamna taku na Keriso rapenai. Nuwanuwaku kamoni Kanuma Vovokaravina ibadeku, ma tuna bade evonavoneku da ke ata vivibero.

² Vonavaghata da taku aku nuwapoya irakata kirakai da weni marana gurigurina nuwanuwaku evisivisi ma etutou. ³ Aku nuwapoya na Israel damsi kubiisi, ti na varevaresiku ma aku dam vaghata ma Keriso ibarei. Ma ikikava ita kayoi da ti kubiisi na taku God itimagiku ma Keriso iti notawapeku da kaku gawara na aku wawaya ita viiya. ⁴ Israel damsi na God tuna mani ivinesi da ina wawaya ma ikwatusi da natunatuna. Ina rewapana ma kana kadara ivi debei kurisi. Vivaghina makamakiina yavata iberai ma

---

* **8:36:** Psa 44:22

ina vonaviyoyovana iveresi. Vokavakavara vaghata kana keta ivi beyesi. Ma ina vonakiiyapa bagibagisi iterei da bera ipeyari ita berai kubiisi.*
⁵ I kaekiki mau na wawaya avatetesi ma kii dam kamonai na Keriso itupuwa. Keriso tuna na God, ma bera kudubina ibadei. Wawaya kudubita kata vokavakavara nonowei! Amen.

⁶ Taku ke ata vonavona da God ina vonakiiyapa bagibagina iterei Abraham kurina na ke ina berai. Israel damsi kamosiyai wawaya viya kava na God ina wawaya. Ma ti kubiisi na nani vonakiiyapina iterei. ⁷ Ma Abraham tupurereghina kamosiyai na bade wawaya viya kava na God natunatuna, iyamna Abraham kurina God ivona bo, “Tupurereghim vaghata na natum Aisiki kava gwabinai.”* ⁸ Abraham tupurereghina ipeyari ma ke peyarisi na God natunatuna. Iyavo kava God ina vonakiiyapa bagibagina kurisi iterei da ti na natunatuna na ti damsi na Abraham tupurereghina vaghata, ⁹ iyamna weni nakanani God ivonakiiyapa Abraham kurina. “Marana vaghata ina nekiibau na ana vovira kurim. Muriyai da ana pisi na kawam Sera ini tuwa da tomowa.”*

¹⁰ Ma bade kana viruwa ana vonemi. Rebeka ivi tuwa da wawaya ruwa. Ti na Iso ma Jeikap, ma i mamai na Aisiki, ita kaekiki. ¹¹⁻¹² Muriyai da ita tupuwamakai na God namada murimurina ivinei da ina vonakiiyapa bagibagina kamonai, tuna kubiine Rebeka kurina ivona bo, “Iyarokona tuna murimurina ina biga kana kavakavara.” Ti na ke sago biibiina bo berona ita berai da God

---

* **9:4:** Exod 4:22   * **9:7:** Gen 21:12   * **9:9:** Gen 18:10

sago ita vinei ma sago ita barei. God ina kayowanai ivinesi ma ke i bera kubiine.* ¹³ Giruma katamana kamonai God ivona bo, “Jeikap akayokayowei, ma Iso na abarei.”*

¹⁴ Ke ikikava tavona. Ke kovokovoghina da kata vona bo, “God na ke wawaya maninina.”

¹⁵ God, Moses kurina ivona bo, “Aku kayowanai wawaya ana vinei da ani kamyuyuwei, ma aku kayowanai wawaya ana vinei da ana nuwaghanei.”*

¹⁶ Tuna kubiine God ina kina kava ina kayowanai da wawaya ini kamyuyuwesi, ke wawaya i biga bo i kayowana kubiine. ¹⁷ Giruma katamaninai God kiivavo Pero ivonei bo, “Taku aku kayowanai aberim da kuvi kiivavo da tam gwabimuwai aku rewapana ani debei da wawaya ina kitai, ma kaku vava ina rakata kirakai da dobu kudubina ina nunui.”* ¹⁸ Nakanani takovi da God tuna kava ina kayowanai wawaya viya ini kamyuyuwesi ma ini vitesi, ma bade ina kayowanai wawaya viya ini nuwabagisi da tinisi ina kurukuru.

God ina nuwapughu ma ina vikamyuyuwa.

¹⁹ Agunai kamomiyai wawaya viya weni sisiyisi ke koni vaghinei. Koni ghevira bo, “Nakanani na avi kubiine God ini wavukai maranai kana vivitinakurukuru? Wawaya i rewapana kegha da ina vomiri da God ina kayowana ina boriya.” ²⁰ Tam wawayota ma avi kuyoyoi da God kuna vonatani? Bayawa ke kovokovoghina da

* **9:11-12:** Gen 25:23   * **9:13:** Mal 1:2-3   * **9:15:** Exod 33:19

* **9:17:** Exod 9:16

ina vomiiiri da yamona wawayina ina vonei bo, “Avi kubiine weni nakanani kuyamoniku?”* ²¹ Iyai bayawa eyamoyamona na tuna kava ibada da nani dowana imanai ikikava ina ravi. Ina kayowei na dowana sago ma bayawa ruwa ina ravi, sago vinutavatava kubiine ma sago na ina kiimumu bubuni ma ina kirumi da bera ghamaghamasi kava kubiine.

²² Vonavaghata da God nakanani eberaberai. Rewapana gwabinai da maranai wawaya berabero ina bera na ina nuwapughu ini debei ma kovogha ina veresi. Ma bade ina rewapana emakamakai da iyavo kava ivinesi da karakava ina nuwapughu damina ina viiya ma ina gwaramutusi, ti damsi na wekarakava egegegenuwisi. ²³ God ina rewapana ma kana kadara irakata kirakai na ina kayowana da ini rurerei da wawaya ina kitai. Tuna kubiine iyavo kava ivinesi ma enuwanuwaberowesi na nani kamoni kana kadara idebei. Ma evovovunaghisi da mara epipisi na kana kadara kamoni yavata ina makai. ²⁴ Weni kwatuna na ke Jiu damta kava kubiita. Ma bade kupuna damsi kamosiyai wawaya ikwatusi. ²⁵ Hoseya igiruma da God ivona bo,

“Rorova dam sago na ke aku wawaya, ma kegha da karako ana kwatusi
ma ana vona da ti na aku wawaya.
Rorova na dam sago ke ata kayokayowesi,
ma karako na ana vonesi da ti na aku nuwavi-
ina ghamana.”*

* **9:20:** Isa 29:16, 45:9   * **9:25:** Hos 2:23

- 26 Meni dobonai God ivonesi da ‘Tami na ke aku wawaya,’
na nani dobonai ina vonesi bo, ‘Taku na God makamakii nonowiku ma tami na natu-natuku.’*
- 27 Ma peroveta Aisaya irumamara da Israel kubi-isi ivona bo,
“Namanaki Israel ipeyari da gonugonu kikirai nakanani,
ma kegha da voviyavina kava yawasa Bada gwabinai ina viiya,
- 28 iyamna mara epipisi da Bada dobu kudu-bina ini tupavirei
ma yaghiyaghina wawaya kii kovogha ina veresi da bera ini tuwanonowi.”*
- 29 Rorova mara katamanina Aisaya ivona bo,
“Iyapoma da Bada Rewapana Kirakiina ita wawaya viya Israel damta kamotiyai ivoteresi
da mara muriyai iti tuwa da tupurereghita.
Mikeda ke ita voteresi na ikikava Sodom da Gomora kwanatusi igwaramutusi
na nakanani ita tupuwa kurita.”*

Israel damsii ke iti tumaghana.

30 Tuna kubiine, ke ikikava tavona. Kupuna damsii ke ita vivipaparana da God ita vonesi da ti na ina wawaya maninisi, ma kegha da Keriso ivi tumaghaneii kubiine na God itinariyesi da ina wawaya maninisi. 31 Ma Israel damsii ivi paparana da Moses ina vonaviyoyovana ita nunuri da i keta iti maniniya ma God ita vonesi da ti na ina wawaya

---

* 9:26: Hos 1:10 * 9:28: Isa 10:22-23 * 9:29: Isa 1:9

maninisi, ma kegha da ibera kavai. ³² Ma avi kubiine na ibera kavai? Iyamna inotai da aviyavisina ti mani iberaberai na tuna tepanai God iti yawasisi, ma ke vitumaghana tepanai. Tuna kubiine na ‘wakima ivi gampiirisi.’ ³³ Giruma katamana weni wakimina ivi sisiyei,

“Wike kokita, Zayon kamonai wakima atereterei da wawaya ina vivigampiirisi, wakimina na wawaya, tuna ina berisi da ina ririgha.

Ma kegha da iyavo kava nani wakimina ina vivitumaghanei na ke meyani da ina kitatawesi.”*

10

¹ Varevaresiku, aku kayowana ghamanakina da aku wawaya Israel damsi yawasa makamakii nonowina ita viiya. Ti kubiisi na God kurina aniponipowana kirakai. ² Kubiisi na avonavona da nuwanuwasi kudubina isabibira da God ita kivini. Ma kegha da vonavaghata akovina ke ita vii bubuni da ketana vaghata ikiiyakiri. ³ Ti na ke damisi ita viivii kiimatani da ikikava God wawaya etinariyisi ma evonavonesi da ti na ina wawaya maninisi. Ti mani enotanota meyesi da aviyavisina eberaberai na tuna ketanai God ita vona da ti na ina wawaya maninisi. Tuna kubiine God ina keta vaghata na ibarei, ke ita votekatekei. ⁴ Keriso ipisi na Moses ina vonaviyoyovana ivi kovi tuwanonowi. Karako na iyavo kava Keriso ina vivitumaghanei na God

---

* **9:33:** Isa 28:16

ina vonakiiyaragha da kudubisi na ina wawaya maninisi.

Yawasa makamakii nonowina na peyarita kubiita.

⁵ Iyavo kava vonaviyoyovana enununuri da God ita kayowesi na kubiisi Moses igiruma bo, “Vonaviyoyovana kudubina kuna nununura yavui na yawasa kuna panani.”* ⁶ Ma iyavo kava Keriso itumaghaneɓi da ti na God ina wawaya maninisi na ti damsi na weni nakanani ita vonem. “Ke kuna vona bo, ‘Kade wawaya sago ita ghae ku kunuma’” da Keriso ita rutini itoru, iyamna namada ioru.* ⁷ Ma bade, “Ke kuna vona bo, ‘Kade wawaya sago itoru ku tanama’” da Keriso irabobo ioru na ita rutini ita vovira, iyamna namada rabobowai ivovira. ⁸ Ma bade Moses igiruma bo, “God vonana namada inekiibau kurimi na kawamiyai koisisiyei ma nuwanuwami kamonai damina koviiviiya.” Nani vonana kadimadimeɓi da wawaya iti tumaghaneɓi na weni. ⁹ Iyi tam kawamatarai kuna vona bo, “Yesu tuna Bada,” ma nuwanuwam kudubinai kuni tumaghana da Yesu irabobo ma God iberai da rabobowai ivomiiri na God yawasa makamakii nonowina ina verem. ¹⁰ Nuwanuwam kudubinai kuni tumaghana ma kawamuwai kuni mamatara na God ina vonakiiyaragha da tam na ina wawaya maninim ma ini yawasim. ¹¹ Giruma katamana ivona bo, “Iyavo kava i vitumaghana kurina ina terei na ke meyani da ina kitatawesi.”* ¹² Weni sisiyina na wawaya peyarita kubiita, iyamna ke

---

* **10:5:** Lev 18:5   * **10:6:** Deut 30:12-14   * **10:11:** Isa 28:16

ita vonavona da Jiu damta na bogiiyai ma kupuna damsi na bogiiyai. God na sago kava ma tuna na kudubita ita Bada. Ma iyavo kava ikwatu kurina na kudubisi ibiibiinisi, ¹³ iyamna giruma katamana ivona bo, “Iyavo kava Bada kurina ikwatu na kudubisi ini yawasisi.”*

¹⁴ Wawaya Bada ke ita vivitumaghaneɓi na ikikava ini kwatu kurina? Ma Bada varana ke iti yaneɓi na bade ikikava da ini tumaghaneɓi? Ma wawaya ke ita dima kurisi na ikikava varana ini yaneɓi ma akovina ina viiya? ¹⁵ Ma vitumaghana damsi na dima wawayisi ke ina vonatawesi ina kiibau na iyi ina dima? Giruma katamana ivona bo, “Yonayona vara biibiina ina viini ina pisi ma maranai ina nekiibau na tinuwabiibii kirakiiyei.”* ¹⁶ Ma kegha da ke wawaya peyarisi Israel kamonaɓi God varana biibiina ita kayowei. Peroveta Aisaya ivona bo, “Bada, sisiya kuverekai kaiyonayoneɓi na ke peyarisi iti tumaghaneɓi.”* ¹⁷ Weni notasi kubiine yonayona wawayina ini sisiya kurisi, tuna berana ini nao ma muriyai Keriso ini tumaghaneɓi, iyamna yonayona wawayina na Keriso varana biibiina ini sisiyei.

¹⁸ Ma wena aitarakiiyanota, wawaya sisiya ivi yaneɓi bo kegha? Sisiya da vaghina ivi yaneɓi. Giruma katamana evonavona bo, “Gamo didisi dobu kudubina ivi yaneɓi, i sisiya ikiibau inae da dobu ku pusirina.”*

¹⁹ Ma bade ani tarakiiyaname. Israel damsi vara biibiina iyamna iviia bo kegha? Ti na vaghina

* **10:13:** Joel 2:32   * **10:15:** Isa 52:7   * **10:16:** Isa 53:1

* **10:18:** Psa 19:4

iviiya, ma ibara. Moses ivi nao, igiruma da God ivona bo,

“Kupuna wawayisi na ke dam vaghata
ma ani biibiinisi da kona nuwakapiyesi,
Ti damsi na makiiwapasi ma ani biibiinisi
da nuwanuwami ina pughu.”*

²⁰ Ma bade Aisaya ere tepatorana igiruma da God ivona bo,

“Wawaya ke itekwekwiku ma kegha da ipananiku,
wawaya ke ita vivitarakiiyaneku ma kegha da anekiibau kurisi.”*

²¹ Ma Israel kubiisi na ivona bo,

“Avororona kupom dam tinapotapotasi ma kawakiikiisi kurisi. Ma akoyagha kavisi.”*

11

God, Israel damsi ivi kamyuyuwesi.

¹ Aku vitarakiiyana na weni. God ina wawaya na Israel damsi ma ibaresi bo? Kegha taweyana! Taku na Israel wawaya ma Abraham tupurereghina. Taku na Benjamin kana dam kamoni. Ma God ke ita bareku.* ² Mara katamaninai God tuna mani Israel ivinesi da ina wawaya ma ke ita baresi. Giruma katamana konotai. Israel damsi i bera kubiine na peroveta Elaidiya ina weno God kurina iterei, ivona bo, ³ “Bada, am peroperoveta ivi kiivunuwana ma am suwara kana kapukapuna kemasi ivi kiirikekana. Ina kiku kava yawayawaku ma ipaparana da taku bade ina kiivunuku.”* ⁴ Ma

* **10:19:** Deut 32:21   * **10:20:** Isa 65:1   * **10:21:** Isa 65:2

* **11:1:** Plp 3:5   * **11:3:** 1Kgs 19:10, 14

God weni nakanani ivonapotei bo, “Kegha. Aku wawaya 7 tausan emakamakai. Ti na ke meyani da kokoitau Beil ita vokavakavari bo ita runome tovonu.”* ⁵ Ma karako na bade berana sago, God ina agabiibai irakata da wawaya viya ivineta da tota ina wawaya. ⁶ Ina agabiibai kubiine na wawaya evinevinesi ma ke aviyavisina biibiina ti mani ita berai kubiine. Mikeda i bera kubiine ita vinesi na tuna ke agabiibai vaghata.

⁷ Bera weni nakanani itupuwa. Israel peyarisi keta iekwekwai da God yavata iti nuwasago ma ibera kawai. God wawaya voviyavina kava ivinesi na ti kava ipanani. Ma viya na God ivivi kwatu na tinisi ipota. ⁸ Ma giruma katamana evonavoneta bo,

“God iberisi da ivi nuwawapawapisi ma ke kovokovoghina da ina kita bo ini yana da God damina ina viini.

Ma karako ti na patana da nakanani emakamakai.”*

⁹ Ma Kiiivavo David ivona bo,

“Ina kamkamporaghamakai ma nani kamonai keberai da ku poko ina kona meyesi.

Keberai da ini gampiirisi! Kovogha keveresi.

¹⁰ Matasi kekiipotai da ke ina kita kiimatana.

Nuwapoya ini kuputuwakiiyovu nonowesi.”*

¹¹ Nakanani na ani tarakiiyana bo, “Maranai Jiu damsai ivi gampiirisi na ipeku tuwanonowa bo?” Kegha taweyana! Ma Jiu damsai i berabero kubiine, God yawasa makamakii nonowina na kupuna damsai iveresi. Ma iveresi da Jiu damsai ita kitai

---

* **11:4:** 1Kgs 19:18   * **11:8:** Deut 29:4; Isa 29:10   * **11:10:** Psa 69:22-23

da ita nuwakapiyesi. ¹² Jiu damsi Keriso ibarei kubiine na God ina vibiibiina ghamanakina ikiibau da wawaya peyarisi dobuwai iviia. Jiu damsi ke iti tumaghana kubiine na God kupuna damsi ivi biibinisi. Ma maranai Jiu damsi i nota ina virai ma ti bade ini tumaghana na dobuwai God ina vibiibiina ina rakata kirakai.

Kupuna damsi yawasa makamakii nonowina eviiviya.

¹³ Wekarakava na tami kupuna dami kurimi aisisiya. God ivineku da tami kubiimi avi aposol ma anotai da weni bigana ivereku na iyamna irakata kirakai. ¹⁴ Tuna notanai na keta aekwekwai da dam turaku ina nuwakapiyemi ma ti bade God ini tumaghane da ini yawasisi. ¹⁵ Maranai God aku wawaya ibaresi na wawaya kudubisi dobuwai taraboga iveresi da tuna yavata vimakiiberowana ita voterei ma iti nuwasago. Ma mara sago God ina kayowana meyesi, tuna nakanani ma ti na rab-orabobosi ma nani maranai na ita yawasame.

¹⁶ Mikeda parawa kukapuni ma kunona bedina God kusuwarei na nani parawina kudubina na bade vovokaravina, God rapenai.* Ma mikeda oliv kiina ramramna na God kubiine kuna vonagubai na bade kiina kudubina ere ragharaghana na vovokaravina, God rapenai. ¹⁷ Tami kupuna dami na nakanani ma oliv dipa kiina. Ma Israel na nakanani ma oliv vovonina. Ma God, oliv vovonina raghana itamogai ma oliv

---

* **11:16:** Weni miibiina kamonai parawa bedina na Israel damsi i kaekiki mau, ti na God ina wawaya. Ma mara sago Israel kudubisi God ini tumaghane, ti na nakanani ma nani parawina kudubina. Num 15:17-21

dipa raghana iviia da gawarinai ivi kabai da iyanumapotai da tami nani oliv kiina ramramnai kami vavai koviiviiya. ¹⁸ Tuna kubiine na nani kii ragharaghasi ivi tamogiiyana da ami taraboga iveremi na ke kona kitaoruwesi. Ke kona kayotata, tami na ragha kava. Tami kii ramramna vitana ke kota kavakavari, kii ramramna tami vitami ekavakavari.

¹⁹ Ma mikedda wawaya sago ina kayotata bo, “Vaghina, ma kegha da raghana sago ivogiitawei na kaku gawara ivoviyaghari.”

²⁰ Tuna na vonavaghata. Ma ti na Keriso ke ita vivitumaghane kubiine da ivi vogiiyana, ma tam na am vitumaghana tepanai da nani gawarinai kemakamakai. Tuna kubiine ke kuna kayotata. Kegha, God kuna yabumanei. ²¹ Jiu damsi na kii ragharaghana vaghata, ma kegha da God ke ita nuwaghanesi. Ma tam na kupuna wawayim, tuna kubiine ke kuna notai da ina nuwaghanem.

²² Kevi nuwanotanota da God na agabiibai wawayina ma bade wawaya bagibagina. Wawaya God ikawakiikiyei na ti damsi kurisi nuwanuwana ipughu. Ma tam mara nonowa ina agabiibai kuni tumaghane na nani agabiibiina kuna kita nonowei. Ma mikedda ina agabiibai kuna barei, tam bade ina kiiyaraghatawem. ²³ Ma mikedda Jiu damsi vitumaghana ini karei na God ku kiina raghana ini kaba meyesi, iyamna tuna kovokovoghina da ina tere meyesi kii ku gawara.

²⁴ Tam kupuna wawayim na nakanani ma oliv dipa raghana ita kiiyaraghatawei, ma kata notai da ke kovokovoghina da ku oliv vovonina iti kabim ma kegha da God iberai kubiim. Ma Jiu damsi

na nakanani ma oliv vovonina ragharaghana, tuna kubiine na itekateka kirakai da God ku kiina ini kaba meyesi.

God kudubita ini kamyuyuweta.

²⁵ Varevaresiku, akayokayowei da vonavaghata gavugavuna na ani debei kurimi da ke kona nota meyemi da tami nakanani ma nuwanuwagiurimi. Vonavaghata na weni, Israel damsai i vitinakurukuru mara sago ina voterei. God iakovi da kupuna damsai ruvana viya ekayokayowei da ina ku vikiivavona ina rui. Ikoyakoyagha da nani ruvana ini tumaghana yavu ma muriyai da Israel ini yawasisi. ²⁶ Giruma katamana evonavoneta da Israel kudubina weni nakanani yawasa ina panani.

“Viviyawa wawayina Zayon kamoni ina vomiiiri, da Jeikap tupurereghina ina tinaviresi da bera didibarisi ina voterei.*

²⁷ Aku vivaghina makamakiina ti yavata kana berai da i berabero kudubina ana pupunatawei.”*

²⁸ Jiu damsai Keriso varana biibiina ibarei, tuna kubiine na God yavata ivi ghavighaviyana da tami kupuna dami ami taraboga iveremi. Ma God namada ivovinesi da ina wawaya ma patana da ekayokayowesi, iyamna i kaekiki mau yavata mara katamaninai vivaghina makamakiina iberai. ²⁹ Ina kayowanai wawaya evinevinesi ma ibiibiinisi na ke meyani da ina nota ina virai. ³⁰⁻³¹ Rorova tami kupuna dami na God kovivi kawakiikiyei. Ma bade ina wawaya

---

* **11:26:** Isa 59:20   * **11:27:** Jer 31:33-34

vaghata, Jiu damsi ikawakiikiyei, tuna kubiine God ivoteresi da tami ikamyuyuwemi. Bade berana maghimaghinina ina tupuwa. Ikikava God ikamyuyuwemi na bade nakanani Jiu damsi ini kamyuyuwesi. ³² Wawaya kudubina God ikawakiikiyei. Tuna kubiine ivi vaghinei da i berabero ekukutatanisi. Nakanani eberaberi da karakava ini kamyuyuwesi ma ku biibiina ina teresi.

God tavokavakavari.

³³ God ina biibiina irakata kirakai. Ina mura ma akova ma nuwagiura ine kirakai da ke kovokovoghina da kata ruvai. Ina nota irakata kirakai da ighekuyoweta. Ma ina bera tanota kavakavai.*

³⁴ “Ke sago iyai Bada ina nota itakovi.

Ke sago iyai ina vomiri da God ina giuvibeyebeyei.*

³⁵ Ke aviyavisina God kata vere tovonu

da tuna ita notai da kana tupi ita kovoghi.”*

³⁶ Bera kudubina imanai itupuwa ma bera kudubina ima tepanai emakamakai ma bera kudubina rapenai. Tuna kubiine mara nonowa tighegheni ma tavokavakavari da kana kadara ina rakata. Amen.*

12

Tavere meyeta God kurina.

¹ Tuna kubiine, turaturaku, God ivi kamyuyuweta notanai na aku kayowana ghamana da mara nonowa kona vere meyemi God kurina da tami

---

* **11:33:** Isa 55:8   * **11:34:** Isa 40:13   * **11:35:** Job 41:11

* **11:36:** 1Kor 8:6

nakanani ma suwara yawayawana ma vovokaravina da ini nuwabiibiyemi. Nakanani kona berai na tuna na ami vokavakavara vaghata God kurina. ² Ke kona berai da dobu yawasina manamina ina ravimi. Ma ami yawasa kudubina God ku imana koterei da nuwanuwami ma ami nota ina virai ma ini vunimi. Nakanani kona berai na God ina kayowana avai na damina kona viiya, ma konakovi da aviyavisina na biibiina ma kiimatanina da God ini nuwabiibiyeyi.

³ God ina agabiibai ivereku, tuna kubiine na peyarimi avonavonemi da ke kona kayotata da koni gheghena kirakiyemi. Kovi nuwanotanota kiimatana da tami ikikava wawayimi ma tami sago sago duma vitumaghana God gwabinai koviiya na nani ruvanai komakai. ⁴ Wawaya tupuwina na sago kava ma kamoni na biga bogii ma bogiiyai eberaberai. (Tinina ina biga da ini yana, matana ina biga da ina kita, ma kaena ina biga da ina baba.)* ⁵ Maghimaghighina tota iyavo kava Keriso yavata tavi kiikaputa da sago ma ita biga na bogii ma bogiiyai. Tavi kabakabita da nakanani ma tupuwa sago kava. Tami na taku rapekuwai ma taku na tami rapemiyai. ⁶ God ina agabiibai irakata da kata puyo bogii ma bogiiyai ivereta na nununai ina biga taberai. Mikeda kata puyo da tota na peroperoveta da sisiya God gwabinai taviya ma tidebei, na vaghina da ita vitumaghana tepanai taberai.* ⁷ Mikeda tota vovobigabigata na vaghina da tabiga. Ma mikeda tota na vibeyebeyena wawayita na vaghina da

---

* **12:4:** 1Kor 12:12   * **12:6:** 1Kor 12:4-11

tibeyebeyena. ⁸ Ma mikedá kiiépepa wawayita na vaghina da wawaya takiiépepisi. Ma mikedá tota verevereyanita na vaghina da taverena kiimatana da wawaya tivitesi. Ma mikedá tota vibadana taviya na vaghina da nuwanuwata kudubinai tibada bubuna. Ma mikedá tota agabiibai wawayita da wawaya tikamyuyuwesi na vaghina da nuwabiibiyai tivitesi.

⁹ Wawaya kurisi koinuwaviina na ke nuwatepamiyai kona berai. Berona kobarakamtawei ma biibiina kava kovokikini. ¹⁰ Keresiyana turaturami yavata kovi nuwaviinavivirana. Ma nuwanuwami esabibira da mara nonowa turaturami kona vopepetisi. ¹¹ Ke kona kayobara ma kona vovokwayokwayo. Keresiyana yawasina kamonai kovi patutu kirakai ma Bada ina biga koberai. ¹² Nota rewapanai kotumatuma na mara nonowa nuwabiibiyai kona makai. Ma ami vokwarakwara kamonai na nuwanuwami nubanai kovi koyakoyagha da ami nuwapoya ina kovi. Ma nipowana kava kovovibagiya. ¹³ Keresiyana turaturami aviyavisina gwabisiyai kegha na kovi vitesi. Ma ami matuketa kovotawei wawaya numanutayisi kurisi.

¹⁴ Wawaya ina vivitupaketowanemi na ke konimagisi, God kurina kovi nowi da ini biibiinisi.* ¹⁵ Wawaya ina vivinuwabiibai na kovi nuwabiibiiiviiyesi. Wawaya tutou ina gheyeyi na kotuviiviiyesi. ¹⁶ Wawaya kudubina yavata nuwanubiiyai komakai bubuna. Ke makiigheghae koni paparanei, kotoreoruwe meyemi da tami vovobigabiga. Ke kona notai

---

* **12:14:** Mat 5:44; Luk 6:28

da tami ami akova irakata, ke wawaya viya nakanani.*

¹⁷ Wawaya berona ina berai kurimi na ke beronai kona verepotei. Aviyavisina wawaya kudubisi enotanotai da biibiina na tuna kava koberai. ¹⁸ Tami sago sago duma ami biga da vikawapata kamomiyai kovovinubai, kobera tovonni da wawaya kudubina yavata nuwanubiiyai kona makai. ¹⁹ Turaturaku, ke meyani da kami biwa kona viiya. Kovoterei da karakava God kovogha ina veresi da bera ina mumui. Giruma katamana kamonai ivona bo, “Taku Bada avonavona da kovogha na taku ana verei, kami biwa na taku ana viiya.”* ²⁰ Ma tami na “kami ghaviya vitonara ina karai na kovi kani, kaiyona ina rugavovori na okowa koverei inuma. Weni berana kona berai na ininimaya kirakai.”* ²¹ Wawaya berona ina berai kurimi na ke koni vaghinei da ina berona ina berimi da tami bade berona kona berai. Ma biibiina kavakava kona beraberai da berona kona ghegavovori.

13

Ita babada tavotekatekesi.

¹ Kudubita ita babada tavotekateka bubunisi, iyamna God ivi vaghinei da wawayisi ivi bada. Iyavo kava karako ivi badamakai na God nani ku gawarina iteresi. ² Tuna kubiine, meni wawayina bada sago ini gheviraivira na God ina kayowana ikawakiikiyei. Nani wawayina igheviraivira na tuna kovogha ina viiya. ³ Ma iyavo kava

---

* **12:16:** Prov 3:7   * **12:19:** Deut 32:35   * **12:20:** Prov 25:21-22

bera biibiisi eberaberai na i nuwapoya kegha da babada ita yabumanesi. Ma iyavo kava bera beroberosi eberaberai na ti damsi na babada ita yabumanesi. Kokayokayowei da babadisi ke kona yabumanesi na vaghina, bera biibiisi kava koberai da ini gheghenimi. ⁴ Babada na God kubiine ebigabiga da tami ami yawasa ini biibiini. Ma bera beroberosi kona beraberai na kota yabumanesi, iyamna i biga iviia da kovogha ina veremi. Tami iyavo kava berona kona berai na God nuwanuwana ina pughu kurimi. Ma tuna epayanina na nani babadisi kovogha ina veremi. ⁵ Tuna kubiine na bera ghamana da babada kovotekatekesi. Ke kovogha yabumanina kava kubiine ma koakovi da votekateka na bera maninina kubiine na kona votekateka. ⁶ Weni notasiyai na bade ami teks kovi miyei, iyamna ami babada na God ina bigabiga da mara nonowa vibadana bigana eberaberai kubiimi.* ⁷ Tuna kubiine ami biga da ami teks ruvana etereterei na koni miyei. Ma bade ami biga da kona vokuwayisi ma kona vopepetisi.

Ita biga da tinuwaviina.

⁸ Koberai da ke sago iyai gwabinai kami tupi ina makai. Ma kami tupi sago kava na weni, kwina yavata mara nonowa koni nuwaviina. Nani tupina na ami biga da kona beraberai da ami ku damona. Meni wawayina kwina kurina ini nuwaviina na tuna wawayina na Moses ina vonaviyoyovana kudubina enununura bubuni. ⁹ Ina vonaviyoyovana evonavona

---

* **13:6:** Mat 22:21; Mak 12:17; Luk 20:25

bo, “Vipekana wapawapa kegha, kiivunuwa kegha, yapi kegha, kitakiroro kegha.” Nani vonaviyoyovanina kamonai sisiya bagibagisi ipeyari kirakai ma kegha da sisiya bagibagina sago kava na iyamsi kudubina ikiikokoni. Sisiyina na weni. “Ikikava kinuwaviina meyem na bade nakanani kwinam nuwanuwana keviya.”*

¹⁰ Wawaya nuwanuwana kona viiya na ke kovokovoghina da kona kiiviberoi. Tuna kubiine wawaya nuwanuwana kona viiya na Moses ina vonaviyoyovana kudubina kona nunura bubuni.

¹¹ Kovi nuwaviina, iyamna namada koakovi da mara itupo. Marana inekiibau da kena kovoterei ma kovomiiri, iyamna mara namada iututanita da Keriso ina vovira ku dobu ma ini yawasita.

¹² Didibara namada erurutereterei, gisina kava da mara ini kwata na Keriso ina nekiibau. Tuna kubiine tavovunagha meyeta da didibara berasi wekarakava tavoterei ma yasegana berasi kava taberai.

¹³ Yawasa kiimatana tavotani, iyamna tota yasegana wawayita. Tuna kubiine uma neghanegha, vipekana wapawapa, nuwakapi ma vikawapata tavoterei.

¹⁴ Tupuwimi ina kayowana beroberosi na komiirikuputei. Ma kovovunagha meyemi da ami yawasa na Bada Yesu Keriso maghimaghigina. Tuna nakanani ma gara berona kota votawei ma gara vuna ma biibiina kota kotei.

14

Keresiyana turaturami ke koni tupaviresi.

---

* **13:9:** Exod 20:13-15, 17; Deut 5:17-19, 21; Lev 19:18

1 Namanaki kwinami ina vitumaghana imitamita, kotinariyai ma kovi kiikiwei. Ma Keresiyana yawasina kamonai bera gisigisi kubiine na ke kona tupavimanimaniya.* 2 Wawaya sago ina vitumaghanai na ekamkam wapawapa, ma wawaya sago na ina vitumaghana igisi na vavai kavakava ekamkam. 3 Wawaya kam wapawapana ke kwinana vavi kava ekamkam na ina kitavigiugiwei. Ma tam vavi kava kekamkam na kwinam kam wapawapana ke kuna vonei da tuna berabero eberabera, iyamna namada God itinariyai kurina da ina wawaya. 4 Tam avi kuyoyoi da God ina vovobigabiga sago kuti tupavirei? Tuna mani ina Bada ina vonei da ibera bubuni bo ibera beroi. Ma bade ina Bada ini vitei da ina miirikikina.

5 Wawaya sago tuna enotanotai da mara peyarina kamonai na mara sago kava na vovokaravina, ke mara viya nakanani. Ma wawaya sago enotanotai da mara peyarina na vovokaravisi. Wawaya sago sago duma kata notai da avi notana God everevereta na tuna kava kata kivini. Wawaya sago tuna enotanotai da mara viya na vovokaravisi God ku matana, ma mara viya na kegha. Ma wawaya sago ke nakanani ita notanotai, tuna kurina mara peyarina na sago. Wawaya sago sago duma kata notai da avi notana God everevereta na tuna kava kata kivini. 6 Iyi ina nota da mara sago na tuna mara vovokaravina na vaghina, iyamna nani maranai na Bada kurina evovokavakavara. Ma iyi God ini kiikiwei ma ina kam wapawapa na Bada ivaghinei da

---

* 14:1: Kol 2:16

ekamkam. Ma iyi isiya na bade vaghina, iyamna Bada God kubiine eberaberai na nani kamoni God ikiikiwei. ⁷ Ita yawasa dobuwai na ke tota mani ita kayowana kubiine kata makamakai. Ma ita rabobo na ke tota mani ita kayowana kubiine tarabobo. ⁸⁻⁹ Tamakamakai na Bada kubiine tamakamakai. Ma tarabobo na bade Bada kubiine tarabobo, iyamna Keriso irabobo ma bade ivomi-iri da tuna wawaya raborabobosi ma yawayawasisi i Bada. Yawayawata bo raborabobota ma tota na Bada rapenai. ¹⁰ Tuna kubiine turaturami ke koni tupaviresi ma ke kona kitavigiugiuwesi. Kudubita na God maghinonai tamiiri da tuna ini tupavireta.* ¹¹ Peroveta Aisaya igiruma da, Bada ivona bo, “Taku God yawayawaku ma makamakii nonowiku, na wawaya kudubisi maghinokuwai ini tuwaporeruruwana ma kudubisi debiiyai ini mamatara da taku God.”*

¹² Nani maranai tota sago sago duma kudubita aviyavisina peyarina taberai ma avi kubiine taberai na God kurina timamatarei.

Varesim ke kuna terekirai.

¹³ Tuna kubiine na viwawuvivirana tavoterei. Ma notarewapanina taviya da ke sago avi berana taberai da turaturata taterekirisi da ku berabero ina kayopeku. ¹⁴ Taku na Yesu Keriso rapenai, tuna kubiine na ina rewapanai vonavaghata akovi da ke sago avi vavina bo siyana na berona God ku matana. Ma wawaya sago itumaghana da vavai bo siya sago na God ke iti vaghinei na vaghina, tuna

* **14:10:** 2Kor 5:10   * **14:11:** Isa 45:23

kurina nani siyana bo nani vavina na berona na ke ina kani. ¹⁵ Ma siyana sago tam kuna kani ma kwinam ina kitim ma ina notai da nani siyana kani na berabero God ku matana, na tam kubera beroi da kwinam nuwapoya kuverei. Tuna ke nuwaviina ketana kuta kivikivini. Keriso irabobo kwinam kubiine. Ma ke kuna kam wapawapa da ina yawasa kuni beroi. ¹⁶ Aviyavisina kenotanotai da bera biibiina ma kwinam enotanotai da bera berona na kevoterei da wawaya ke ini wavum da bera berona keberaberi. ¹⁷ God ina vikiivavona kamonai na kam ma uma na ke bera ghamaghamasi. Bera ghamaghamasi ina vikiivavona kamonai na yawasa maninina ma nuwanuba ma nuwabiibai. Ma weni berasi na Kanuma Vovokaravina everevereta. ¹⁸ Tuna kubiine iyavo kava Keriso kovovotekatekei da weni berasi ami yawasa kamonai emakamakai na God ini nuwabiibiyemi. Ma wawaya bade ina kitimi ma ini gheghenimi.

¹⁹ Tuna kubiine, iyavo kava titumaghana na ita nota tatere bubuni da tinuwasago ma nuwanubiiyai tamakai. Ma tivowaguvivirana da ita vitumaghana ini rewapana. ²⁰ Ke kuna berai da am kam wapawapa kubiine na aviyavisina God eberaberai kwinam ina yawasa kamonai na kuni beroi. Vavai ma siya kudubina na biibiina God ku matana. Ma mikeda vavai ma siya kuta kani ma kwinam ita kitim ma ita notai da berabero keberaberai ma iti bonebonem da tuna bade ita kani na tam, kubera beroi da kwinam kuvi gampiiri da ipeku. ²¹ Ibiibai da kwinam matanai siya ke kuna kani bo okowa bagibagina ke kunumai. Ma bade aviyavisina kava kuta berai da kwinam

berabero ita berai na peyarina kevotei da ina vitumaghana ke kuni beroi da ina peku. ²² Weni berasi kamoni aviyavisina kitumaghane na ke-berai da God kava inakovi. Meni wawayina inakovi da bera sago na bera maninina God ku matana ma maranai ina berai da ke sago notaragharagha gwabinai, tuna wawayina na God ini biibiini. ²³ Meni wawayina inotaruwa da vavai bo siya sago na ita kani bo kegha ma ikani na ina notaragharagha kubiine God ku matana berabero iberai, iyamna ina bera na ke vitumaghana tepanai. Ma vaghina, aviyavisina kudubina taberaberi ma ke ita vitumaghana tepanai kata beraberi, tuna na berabero.

15

Am kayowana kevotei da kwinam mitamitana kuni vitei.

¹ Tota iyavo kava ita vitumaghana irakata na turaturata mitamitansi kii neyayi tanae. Ke taberai da tota mani ita nuwabiibi kava tekwai. ² Vitumaghana wawayita tota sago sago duma turaturata takiiepepsi da i vitumaghana ina rakata. ³ Keriso dobuwai imakai na ke tuna mani ina nuwabiibi kubiine ita makai. Ma giruma katanama kamoni ivona bo, “Wawaya iavaberowem na taku bade iavaberoweku.”* ⁴ Giruma katanainai aviyavisina kudubina igirugirumi na vibeyebeyeta kubiine. Igiruma da ina kiiiepepsi ma ini viteta da tamiirikina, nota rewapanai tatumatuma da God ina vonakiiyapa bagibagina iterei na ina berai kubiita. ⁵ God ekiikiepepsi

---

* 15:3: Psa 69:9

ma iviteta da tamiimiirikikina. Ma kurina ain-
 owi da ina berimi da koni nuwasago ma kona makii
 bubuna, da Yesu Keriso ina yawasa kona kivini.
⁶ Koni nuwasago na kovokovoghina da peyarimi
 koni sagomi ma kawamatarai God kona vokavari
 da sago, iyamna tuna ita Bada Yesu Keriso ina
 Mamai.

God varana biibiina kupuna damsi kubiisi.

⁷ Ikikava Keriso ekayokayoweta, nakanani
 Keresiyana turaturami kona kayowesi da vokavara
 God kurina ina rakata. ⁸ Avonavonavinotimi da
 Keriso ipisi na itereoruwe meyei da Jiu damsi
 kubiisi ita biga. Ivi debei da God na wawaya
 maninina, iyamna ikikava i kaekiki mau kurisi
 vonakiiyapa bagibagina iterei na iberai. ⁹ Ma
 bade ivi debei kupuna damsi kurisi da God kana
 kadara ita vokavakavari ina vikamyuyuwa kubiine.
 Giruma katamana evonavona bo,

“Kupuna damsi kamosiyai ani gheghenim,

ma ana tavora da kam vava ana vokavakavari.”*

¹⁰ Ma bade evonavona bo,

“Kupuna dami na God ina wawaya yavata

kovi nuwabiibai.”*

¹¹ Ma bade ivoname,

“Kupuna dami kudubimi Bada kovokavakavari,

dam kudubimi dobuwai kovi ghegheni.”*

¹² Ma bade Aisaya igiruma bo,

“Wawaya sago Jesi tupurereghina kamosiyai

ina vokiibuwei,

ina vomiiiri da dam kudubina ini badesi.

Ma kupuna damsi wawayina ini tumaghanei.”*

* **15:9:** 2Sam 22:50; Psa 18:49

* **15:10:** Deut 32:43

* **15:11:**

Psa 117:1

* **15:12:** Isa 11:10

¹³ God gwabinai vitumaghana taviiviiya. Ma tuna kurina ainowi da ami vitumaghana kubiine na ina berimi da nuwabiibai nuwanuwami ini tupoi ma nuwanubiiyai kona makai. Ma Kanuma Vovokaravina ina rewapanai ami vitumaghana ina rakata kirakai.

Avi kubiine Pol sisiya rewapanina igirumi.

¹⁴ Turaturaku, akovi da tami wawaya biibiimi ma akakovimi ma kovokovoghimi da tami mani koni beyebeyenavivirana. ¹⁵ Sisiya rewapanisi namada avonemi na bade weni girumina kamoni aiakova meyemi da sisiyisi ke nuwanuwami ina wapa. Ke ata vivinimaya da weni nakanani agirugiruma. Weni bigana na God ivereku ma tuna ina agabiibai kuriku irakata kirakai. ¹⁶ Tuna kubiine ivineku da taku Yesu Keriso ina vovobigabiga da kupuna damsii kubiisi ata biga. Ikikava taparoro babadisi esuwawara God kurina na taku bade aku biga na nakanani. God varana biibiina adimadimeii da kupuna damsii ina vere meyesi da ti na nakanani ma suwara God kurina. Ma Kanuma Vovokaravina ina vovivirisi da ti na God ina wawaya vovokaravisi. ¹⁷ Tuna kubiine ainuwabiibii kirakai da Yesu Keriso tepanai na God kubiine abigabiga. ¹⁸ Bera sago kava ani sisiyei, tuna ikikava Keriso ina rewapanai sisiya avi sisiyei ma bera aberai da kupuna damsii nuwanuwasi atinavirei God kurina da ivotekatekei. ¹⁹ Kanuma Vovokaravina ina rewapanai na matakira ma bera ghamaghamasi aberai. Jerusalem akiibutawei na kwanatu kudubisi ane yavui da ku Iririkam dobuna. Ma

aku baba kamoni na Keriso varana biibiina avi sisiya yavui. ²⁰ Aku kayowana ghamana da wawaya ke meyani da Keriso varana biibiina iti yanei na ti damsi kamosiyai ata dima, iyamna ke aku kayowana da wawaya sago namada kowora irutonai ma tepanai ata vowa. ²¹ Giruma katamana evonavona bo,
 “Iyavo kava ke meyani da varana ita karaveresi na ti damsi na vonavaghata ina kitai,
 ma iyavo kava sisiyina ke ita viviyanei na in-akovi.”*

Pol ita numataya ku Rome.

²² Weni bigasi ivivi tinaviravireku na mara ipeyari kitami avonei ma ke ata pisi kurimi.*
²³ Ma wekarakava na weni dobusiyai na aku biga avi koviya. Ma madegha nununai akayokayowei da ata numataya kurimi da ata kitimi ma aberabera kavai, ²⁴ ma karako na anotanotai da vaghina. Aku kayowana da ana nena ku Spain dobuna na ana rui da ana kitimi. Ma nawaravi ruwa nakanani tamakai da tinuwabiibai ma nani murinai koni tamiineku da nake ana nae. ²⁵ Ma ke wekarakava. Kunona ana ghae ku Jerusalem da vitumaghana damsi ana rugenarisi.* ²⁶ God ina wawaya Masedoniya da Akeya kamoni nuwanuwasi kudubinai iverena da vitumaghana damsi moyamoyakisi Jerusalem kamoni kubiisi.
²⁷ Ti mani i kayowanai na ere nuwabiibiisi iverena. Ma kii tupi da vitumaghana damsi Jerusalem kamoni ini vitesi, iyamna kanuma ina ku nevanewa na Jiu damsi tepasiyai na God

---

* **15:21:** Isa 52:15   * **15:22:** Rom 1:13   * **15:25:** 1Kor 16:1-4

ivi biibiinisi. Ma kovoghina na bade tupuwa ina ku nevanewa i verena ina vonatawei Jiu damsi kurisi da ini vitesi.* ²⁸ Weni verenina ku imaku iterei na kudubina ani damani Jerusalem damsi kurisi na aku biga turina. Nani murinai na ana vomiiiri ku Spain na aku baba kamoni na ana rui kurimi da ana kitimi. ²⁹ Maranai ana pisi kurimi na akovi da Keriso ina vibiibiina ghamana damina taviya.

³⁰ Varevaresiku, Kanuma Vovokaravina ina nuwaviinai ma bade ita Bada Yesu Keriso avanai avonavonemi da aku kayowana ghamana da nuwanuwami kudubinai kona nipowanaviiviiyeku da God ini viteku. ³¹ Konipowana kirakai da God ini tarapapaneku da wawaya ke vivitumaghanisi Judiya dobuna kamoni ke ina kiiviberoku. Ma konipowana da vitumaghana damsi Jerusalem kamoni na aviyavisina ana kavaraneyei kurisi na ini nuwabiibiiyei. ³² Konipowana da weni berasi ina verau bubuna ma God ina kayowei na nuwabiibiiyai ana pisi kurimi. Ma tamakiipatapata da nuwanuba ana viiya ma ani yakam bubuna. ³³ God nuwanuba everevereta ma ainowi kurina da peyarimi gwabimiyai ina makai. Amen.

16

Pol vikiikiwa ivonatawei.

¹ Aku kayowana da ani akovimi da novuta Pibi na wavine biibiina. Tuna na vitumaghana damsi Senkiriya kwanatunai kubiisi ebigabiga bubuna. ² Vitumaghana damta na tikitavivirana, tuna kubiine ainowi kurimi da novuta Bada avanai kovi kiikiwei ma korutini ami ku numa. Ma

---

* **15:27:** 1Kor 9:11

aviyavisina ina kayokayowei na kovi vitei, iyamna ita wawaya ipeyari ikoyagha bubunisi ma taku yavata nakanani ikoyaghiku.

³ Pirisera da Akwila aikiikiwesi. Ivi ruwa na Yesu Keriso kubiine kabiga patapata, * ⁴ ma ti damsi ivere meyesi da berona imiiripotei kubiiku ma ivi yawasiku da taku karako weni nakanani. Ke taku kava ata vivinuwabiibai da ivi yawasiku ma bade vitumaghana wawayisi kupuna damsi kamosiyai yavata inuwabiibiyesi. ⁵ Vitumaghana damsi mara nonowa Pirisera da Akwila i ku numa ikiidaburana vokavakavara kubiine na ti yavata aikiikiwesi.

Ma Eisiya dobuna ina parata kamonai Epenetas ivi nao Keriso ivi tumaghanei ma tuna yavata aikiikiwei, tuna na aku tomo biibiina. ⁶ Ma Meri yavata aikiikiwei, tuna kubiimi ibiga kirakai. ⁷ Dam turaturaku Andronikas da Jiuniyas yavata aikiikiwesi. Ti yavata ku gabura iterekai da kamakii patapata. Ma aposol ti damsi na iakova bubunisi, ti na ivi Keresiyana yaghina ma taku murisiyai.

⁸ Aku tomo Ampiriyatas yavata aikiikiwei, Bada avanai kavi nuwaviinana. ⁹ Kwinaku biibiina Sitakis ma aku tomo Ubanus tuna Keriso kubiine kabiga patapata na ivi ruwa yavata aikiikiwesi. ¹⁰ Apeles yavata aikiikiwei, tuna nuwapoya kamonai ma patana da Keriso ivivi tumaghanei da imiirikikina. Ma Aristobulas ina rakaraka yavata kudubisi aikiikiwesi. ¹¹ Ma Herodiyon yavata aikiikiwei, tuna ma taku na kakii dam sago. Ma Keresiyana damsi Nasisas gwabinai na bade aikiikiwesi.

---

* **16:3:** Apos 18:2

¹² Tripena ma Triposa ti ivi ruwa Bada kubiine ebigabiga bubuna na aikiikiiyesi. Ma bade aku wavine biibiina Pesis, tuna biga ghamana Bada kubiine eberaberai na tuna yavata aikiikiiwei.

¹³ Ma Rupas yavata aikiikiiwei, tuna Bada ivinei da ina bigabiga. Ma bade ina maduwa aikiikiiwei, tuna nakanani ma aku maduwa vaghata.*

¹⁴ Turaturata Asinkritas, Pelegon, Hemes, Patrobasi, Hemas ma Keresiyana varevaresita yavata emakamakai na kudubisi aikiikiiyesi. ¹⁵ Ma Pilologas da Jiuriya ma bade Neriya novuna yavata ma Orimpas, ma vitumaghana damsi gwabisiyai na kudubisi aikiikiiyesi.

¹⁶ Kamomiyai kovi kiikiiwavivirana. Weni dobunai vitumaghana damsi i kwanatu ma i ekalesiya bogii ma bogiiyai na peyarisi i vikiikiiwa evonavonatawei kurimi.

Sisiya turina.

¹⁷ Turaturaku, aku sisiya bagibagina atereterei kurimi na weni. Kokitaruvimi, iyamna vibeyebeyena vaghata koviiya ma kamomiyai wawaya viya vibeyebeyena vibero eberaberai da koitaghegheyana. Ti na iketagudugudu da kamomiyai wawaya viya i vitumaghana ina voterei. Koveruvuvuresi. ¹⁸ Iyavo kava nani berasi eberaberai na ke ita Bada Keriso ita bigebigei, ti mani i kayowanai eberaberai. Sisiya kiikiimatanisi eberaberai, ikaetina da wawaya ke notamagura gwabisiyai na i nota evowavowai. ¹⁹ Kerisiyana peyarisi iakovi da Yesu varana biibiina kovovokikini, tuna kubiine

---

* **16:13:** Mak 15:21

ainuwabiibii kirakiiyemi. Aku kayowana da kona nuwagiura kiimatana da biibiina kavakava kona berai, ma nuwanuwami yagharina kavakava da ke sago berabero notasi gwabimiyai. ²⁰ God nuwanuba everevereta na ke mara gurina ma ina rewapanai Seitan ina ghegavovori ma ku kae gaburimi ina terei.

Ainowi Bada Yesu kurina da ina agabiibai gwabimiyai ina makai.

²¹ Ita tomo Timoti weni dobunai yavata kabigabiga na tuna ikiikiiwemi. Ma Lusiyas, Jeison, da Sosipata bade ikiikiiwemi. Ti ma taku kakii dam na sago.*

²² Ma taku Tetiyas, aviyavisina Pol isisiyei na agirugirumi, taku bade kudubimi aikiikiiwemi.

²³ Ma bade Gayas ikiikiiwemi ma taku Pol na gwabinai amakamakai. Ma Keresiyana peyarisi mara nonowa ikiidaburana ina ku numa. Weni kwanatuna badana ghamana Erastas tuna kwanatu kana mani kana koyakoyagha, ma bade kwinata Kwatas na ivi ruwa ikiikiiwemi.* ²⁴ (-)*

Pol nipowanai ma vokavarai igudui.

²⁵ Kudubita God tavokavakavari! Yesu Keriso varana biibiina adimadimeɪ na tuna sisiyina kubiine God ina berimi da kona miirikikina. Weni varana na vonavaghata ma namadani kava gavugavunai imakamakai. ²⁶ Ma karako ikikava peroperoveta ivi sisiyei i giruma kamoni

---

* **16:21:** Apos 16:1   * **16:23:** Apos 19:29; 1Kor 1:14; 2Tim 4:20   * **16:24:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 24 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: 'Ita Bada Yesu Keriso ina agabiibai gwabimiyai ina makii nonowa. Amen.'

na God ku debadebana iterekiibuwei. Ma dam ma dam nuwanuwasi itinavirei da nani sisiyina gavugavuna itakovi, iyamna God makamakii nonowina sisiya bagibagina iterei da nakanani ita tupuwa da kupuna damsi kudubisi iti tumaghanei ma ita votekatekei.

²⁷ God na sago kava ma nuwagiura na tuna kava rapenai. Ma Yesu Keriso avanai tavokavakavara nonowei da kana kadara ina rakata! Amen.

Gapapaiwa New Testament
The New Testament in the Gapapaiwa Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Gapapaiwa long
Niugini

copyright © 2009-2018 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gapapaiwa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-11-07

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 11 Nov 2022

02820c89-25a2-533d-9e19-9a2d0e178860